

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

PAEONIA A FEÛLLE FANACHEÛN
Esquisse par J. B. 1881

Driemaandelijks tijdschrift
24° jaargang - nr.2 - juni 2005
ISSN 0777 - 8821

Bestuur 2005

Voorzitter

Paul Goetghebeur
Ledeganckstraat 35
9000 Gent

tel. 09-264 5055

fax 09-2645334

Paul.Goetghebeur@UGent.be

Secretaris

Ferdinand Cobbaut
Fuchsiastraat 105
9000 Gent

☎ 0497/848882

fcobbaut@scarlet.be

Leden ex officio

Prof. Dr. Paul Goetghebeur
Directeur, Plantentuin

Ing. Chantal Dugardin
Hortulana, Plantentuin
Ledeganckstraat 35
9000 Gent

tel. 09-264 5073

Chantal.Dugardin@UGent.be

Penningmeester

Léonard Cobbaut
Willy Maststraat 51
9032 Wondelgem

Leden

Harald Evrard, 9050 Gentbrugge

Cyrilla Gillis, 9940 Evergem

Henk Leyseele, 9000 Gent

Hilde Mortier, 9051 Sint-Denijs-Westrem

Karel Reusens, 9051 Sint-Denijs-Westrem

Hilde Van Crombrugge, 9820 Merelbeke

Marie - Thérèse Van den Hove, 9820 Merelbeke

Em. Prof. P. Van der Veken, 9052 Zwijnaarde

Website

http://users.belgacom.net/vrienden_plantentuin_gent (Vrienden)

<http://www.plantentuin-gent.be> (Plantentuin)

Septembernummer: teksten ten laatste op 1 september 2005 bij de redacteur

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

Driemaandelijks tijdschrift
24° jaargang - nr. 2 - juni 2005
ISSN 0777 - 8821

Inhoud

Redactioneel	p. 25
Agenda	p. 26
De West-Vlaamse kustgebieden, de geschiedenis van een stukje België	p. 27
In het (fiets)spoor van Reinaert de Vos in Destelbergen	p. 32
Op het spoor van de Dahlia	p. 34
Dahliade	p. 41
Dahliasites	p. 43
Dahlia, een beknopt botanisch overzicht	p. 45
Lidgeld 2005	p. 48
Tussen stenen groeien planten	p. 49
Kuip- en tuinplanten, afkomstig van wilde soorten uit de Canarische eilanden	p. 50
De Boom	p. 53
De Vijfentwintigste Gidsenbeurt Leupegem	p. 54
200 jaar Dahlia in Gent	p. 57
SB wordt SBA!	p. 58
Hout, grondstof, stof tot nadenken	p. 61
Mahonie uit het xylarium van Tervuren	p. 61
Colofon	p. 67

Redactioneel

Beste Vrienden,

Zoals wellicht gemerkt in uw eigen tuin of omgeving is de lente dit jaar traag tot zeer traag op gang gekomen, met een uitgestelde of zeer langgerekte bloei als gevolg : de twee kanten van een medaille...

Maar nu zien we duidelijk de komst van de zomer aangekondigd, met de aankondiging van de bloei van enkele zonnekloppers. Mag ik u daarom van harte, welgemeend, en toch dringend aanraden om onze Plantentuin met een bezoek te vereren ?

In alle hoeken en kanten staan planten elkaar te verdringen op zoek naar licht om te groeien, op zoek naar ruimte om te bloeien.

De Dahlia's zijn intussen uitgeplant, en die zullen samen met de groenten- en fruitafdeling, én met de nog te bouwen serre een beetje de sfeer weergeven van de beroemde volkstuintjes, waar vroeger (nog ?) elke stadsbewoner van droomde.

Na het drukke voorjaar komt het najaar, waarbij ik uw aandacht wil vragen voor twee activiteiten, georganiseerd door de Plantentuin.

1. Dahlia-dag, met een rijkgevuuld programma ingevuld rond deze jarige plant. Lees ook even de diverse artikeltjes die hier rond zijn bijeengebracht !
2. Open Monumentendag, waarbij we u een beeld willen geven van de talrijke aspecten in ons leven waarbij "hout" betrokken is.

We zien u ook graag terug tijdens een van de wandelingen die we u gedurende de Gentse Feesten gratis (!) aanbieden. En ook dit jaar willen we u 's avonds laten genieten van de Plantentuin bij schemering : een nocturne op zaterdag en zondag van het tweede weekend van de Gentse Feesten, met meestal uitbundige bloei van de Reuzenwaterlelies.

Tenslotte is er opnieuw een bewijs geleverd van het spreekwoord : "De aanhouder winst". Na twee minder geslaagde pogingen is het nu zover : de Vrienden bezoeken Nieuwpoort, waar op de rechteroever een en ander grondig is veranderd ten gunste van de natuur. Slikken en schorren hebben we in het Zwin gezien in hun voorjaarskleed, nu bieden we u de unieke kans om de herfstkleuren in Nieuwpoort te komen bewonderen. Misschien kan u ook uw frigobox meebrengen om garnaaltjes en andere delicatessen uit de Nieuwpoortse winkels in onder te brengen ?

Besluitend : tot ziens in de Plantentuin !
Uw redacteur, Paul Goetghebeur

Agenda 2005

Juli

2 juli	9u30	In het (fiets)spoor van Reinaert de Vos (zie pagina 9)
3 juli	10u	Gratis rondleiding in de Plantentuin: thema 'Bodembedekkers en wandelende planten'
10 juli	14u	Tussen stenen groeien planten (zie pagina 49)

16 tot 25 juli **Gentse feesten: gratis rondleidingen in de Plantentuin**

17 juli	14u30	Het geurenpad
18 juli	14u30	Cactussen
19 juli	14u30	Klimplanten
20 juli	14u30	Medicinale planten
21 juli	14u30	Eetbare bloemen met proeverij
22 juli	14u30	Japanse flora
23 juli	14u30	Verrassingswandeling
	21u	Nocturne (de Plantentuin opent om 20u30 en sluit om 23 u)
24 juli	14u30	Naaktzadigen
	21u	Nocturne (de Plantentuin opent om 20u30 en sluit om 23 u)

Augustus

7 augustus	10u	Gratis rondleiding in de Plantentuin: thema 'Groenblijvende tuin'

September

4 september	10u	Gratis rondleiding in de Plantentuin
	10-17u	200 jaar Dahlia in Gent (zie pagina 57)
11 september	10-18u	Hout, gronstuf, stof tot nadenken (zie pagina 61)
17 september	8u45	De West-Vlaamse kustgebieden, de geschiedenis van een stukje België (zie pagina 27)

Oktober

2 oktober	10u	Gratis rondleiding in de Plantentuin: thema 'Klimplanten'
29 oktober		Halloweenavond in de serren

November

6 november	10u	Gratis rondleiding in de Plantentuin: thema 'Herfstgebeuren'

December

10 december		Algemene vergadering

De West-Vlaamse kustgebieden, de geschiedenis van een stukje België.

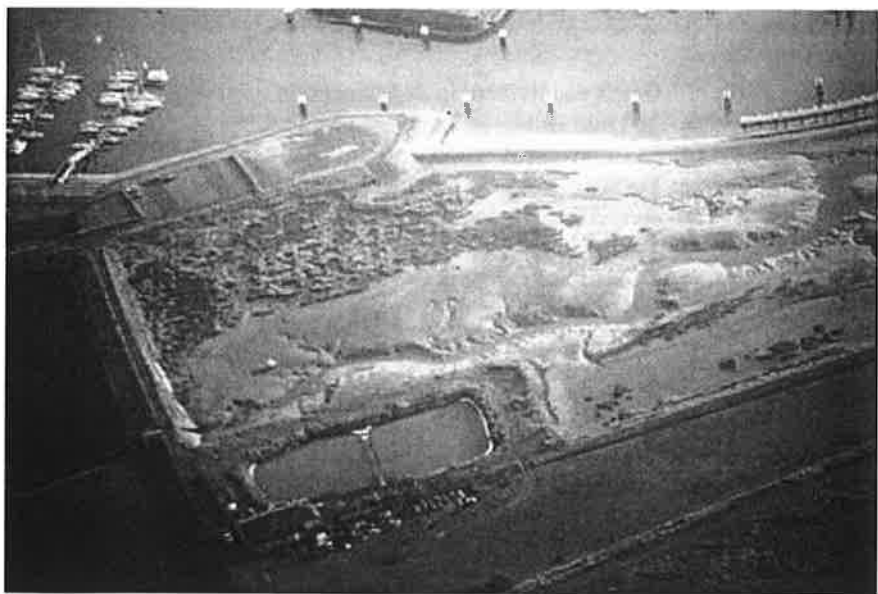
Zaterdag 17 september 2005

Beste Vrienden, leden en sympathisanten van de Plantentuin, graag willen we jullie allen uitnodigen voor een fantastische uitstap. Een uitstap waar reeds jaren wordt over gesproken en waar vele mensen enorm naar uitkijken. Een uitstap die zal nazinderen in ons geheugen.

Op 17 september 2005, zal een gevulde bus afreizen naar de plaats waar eens zee was, geen beschaving, geen land, geen toerisme, enkel zee. Vandaag de dag zijn sommige kenmerken nog steeds aanwezig, en deze willen wij nu “de moderne mens” eens gaan bekijken. Hoe evolueerde de streek, wat is er gebeven, wat is er veranderd, wat wordt de toekomst.

In de voormiddag brengen we een bezoek aan het natuurreserveaat “de Ijzermonding” onder begeleiding van een ervaren gids van ter plekke, zullen we het gebied verkennen. Hieronder vind je reeds een voorsmaakje van wat je te wachten staat.

De IJzer is de enige stroom in ons land die ook in ons land in zee uitmondt. De eigenlijke monding (thans havengeul) is over een afstand van + 3 km nog dagelijks onder de rechtstreekse invloed van de getijden.

In het begin van de 11e eeuw was de streek rond **Nieuwpoort** een groot krekengebied. Vanaf de 12e eeuw begon men dijken aan te leggen in het IJzerestuarium. De indijking was een feit omstreeks 1300. Er restte op de rechteroever van de stroom slechts een klein slikken- en schorrengebied dat omstreeks onze eeuwwisseling nog een 60 à 70 ha groot was. Vanaf het begin van de 20e eeuw werd deze oppervlakte nog gereduceerd door verschillende menselijke ingrepen. In het gebied werden ondermeer oesterputten aangelegd en een golfterrein, er werd klei afgegraven voor dijkversterking en tijdens wereldoorlog II werden graszoden uitgestoken voor camouflagedoeleinden. Nadien werd er een militaire haven geïnstalleerd. Op een relatief grote oppervlakte werd baggerslib uit de vaargeul opgespoten en ook voor de aanleg van de nieuwe jachthaven werden uitgebreide opspuitingen uitgevoerd.

Momenteel bestaat het eigenlijke natuurreservaat nog uit ongeveer 50 ha ecologisch waardevolle gebieden, waaronder zowat 6 ha slikken en 4 ha schorren. Het gebied is eigendom van de Vlaamse Overheid. De slikken en schorren (inbegrepen de kreek van Lombardsijde) en het kleine opgespoten terrein in het Noorden, worden beheerd door Natuurpunt vzw. Het reservaat is alleen toegankelijk tijdens geleide wandelingen.

Een gebied met een specifiek karakter

Een groot aantal variabele milieufactoren bepalen de zeer specifieke flora en fauna van de IJzermonding: de getijdenwerking, de zoutzoet tegenstelling (IJzer/Noordzee), de grote temperatuurverschillen tussen winter en zomer,...

Op de slikken vinden we als vegetatie hoofdzakelijk het Engels slijkgras en de Zee-kraal terug. De eerste soort weerstaat goed de sterke stroming bij hoogtij; de tweede verdraagt zeer goed een volledige onderdompeling. Iets hoger tegen de schorrenrand vinden we het Schorrezoutgras en de Zeeweegbree. Kreekjes en poeltjes in de

schorre bieden onderkomen aan het Kweldergras, het Melkkruid en de Gewone zoutmelde.

Op de rand van het schorreklif, in de spatzone groeit de Zeealsem. Verder landinwaarts is de laatste jaren de Strandkweek zeer dominant geworden en schakelt zo vele andere soorten uit. Soorten die door deze agressieve grassoort bedreigd worden zijn ondermeer de Lamsoor en de Zulte of Zeeaster.

Aan de voet van de dijk, in het vloedmerk vinden we ondermeer de Strandmelde, de Spiesbladmelde, de Zeeraket en de Strandbiet. Deze laatste komt ook voor hoger tegen de dijken. Hoewel deze dijken hoofdzakelijk gekenmerkt worden door een ruderaal vegetatie, vinden we er toch ook de Wegdistel, de Wilde kaardebol en het Sofiekruid.

Op het stukje oude duinen in het Noordwesten aan de grens met het militair domein ontdekken we de Wilde reseda, de Zeezuring, het Klein streepzaad, het Smal vlieszaad, het Fraai duizendguldenkruid en het Kruipend stalkruid.

Een bijzondere eigenschap van slikken is de zeer grote rijkdom aan bodemleven. Onderzoeken wijzen uit dat men per vierkante meter al vlug 20 à 30.000 levende organismen terugvindt. Een opmerkelijke verzameling van verschillende diergroepen als kreeftachtigen, slakken, tweekleppigen en wormen bewonen dit slijkerig milieu.

Het is dan ook geen wonder dat bij laag tij het slik bevolkt wordt door talrijke waadvogels van allerlei pluimage die er hun kostje bijeen scharrelen. Ze gebruiken hierbij hun snavel als werktuig. We kunnen ze in twee grote groepen indelen. Deze met een relatief korte snavel en grote scherpe ogen die hun prooi ontdekken op zicht, op of juist onder het slikoppervlak. Andere, bezitters van een langere slanke snavel met vooraan een zeer verfijnd tastorgaan, boren diep in het slijk op zoek naar wat eetbaars. Door het verschil in snavellengte tussen de soorten worden de prooien verdeeld volgens de diepte waarop ze vertoeven.

De **IJzermording** is niet alleen als voedselgebied belangrijk. Het is voor vogels een belangrijke hoogwatervluchtplaats van onze kust. Enkele soorten steltlopers zoeken tijdens laag water ook hun voedsel op het strand en vormen per soort grote groepen om bij hoog water op de schorre, in de oude marinebasis of op de opgespoten terreinen uit te rusten, in afwachting van de volgende etenstijd.

Gebieden als de **IJzermording** zijn dan ook zeer belangrijke tussenstations op de trekroute van vele waadvogels van hun broedgebieden naar de winterkwartieren en omgekeerd. Van doortrekkende pleisterraars vermelden we ondermeer de Bontbekplevier en de Strandplevier. Een aantal soorten bezoeken het reservaat niet alleen als doortrekkers, maar ook als overwinterraars. Voorbeelden daarvan zijn de Bonte strandloper, de Steenloper, de Tureluur, de Scholekster en de Zilverplevier.

Strandgebonden soorten zoals de Drieteenstrandloper en de Paarse strandloper zoeken bij storm of springtij het reservaat of de oude marinebasis op als hoog-watervluchtplaats.

Verder vinden we hier in het najaar, de winter en het voorjaar regelmatig kleinere aantallen Rosse grutto, Witgatje, de Oeverloper, de Krombekstrandloper, Zwarte ruiter, Groenpootruiter, Kleine strandloper, Kemphaan en Kanoet.

Verschillende koppels Scholekster en Kievit hebben het natuurreservaat uitgekozen als broedgebied.

In het najaar en de winter kunnen ook interessante soorten zangvogels waargenomen worden. De grote zaadproductie van de schorrenplanten vormt een goede voedselbron voor ondermeer Kneu, Frater en Sneeuwgorz. Een regelmatige bezoeker van de schorre is ook de Oeverpieper.

Je merkt: het een ongelooflijk boeiend gebied, dat we zeker eens moeten bezoeken. Op het einde van de wandeling (als het weer het toelaat) maken we de oversteek met de overzet naar Nieuwpoort – Bad. Daar bezoeken we een plaatselijk restaurant waar we de innerlijke mens zullen voeden met een lokaal zeer goed menu en bijpassende drank. Na deze heerlijke vulling en rustpauze zijn we weer in staat om ons te begeven naar het natuurreservaat “de Westhoek”, waar we de pannen zullen bekijken en we een mooie rustige duinenwandeling zullen maken, nadien afsluiten met een strandwandeling om voldaan en tevreden te

genieten van een koffie met eventueel een gebakje.

We keren nadien terug naar onze vertrekplaats en mijmeren nog lang na over onze avonturen, en vertellen aan allen die het horen willen hoe het was.

Praktisch en kort samengevat :

Zaterdag 17 september 2005

Vertrek 8.45 Land Van Rodelaan aan de P&R parking, rechtover de afrit van E17 in Gentbrugge.

Parkeren kan onder de brug; ook bereikbaar met openbaar vervoer.

Meebrengen : **“Zeker”** hoge laarzen, warme- en indien nodig regenkledij.

Een verrekijker is ook interessant om de vogels waar te nemen.

Inschrijven is noodzakelijk en kan tot 5 september 2005, door overschrijving van 40 euro per persoon (45 voor niet-leden) (Kinderen en kleinkinderen beneden de 12 jaar gaan mee aan halve prijs, 20 euro), op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentuin, met vermelding “het wilde westen” en de namen van de deelnemers. In de prijs is begrepen: de busreis (heen en terug!!), middagmaal, geleide rondleiding met gids in het natuureservaat “de IJzermonding”, tocht met overzet indien mogelijk, geleide wandeling in de natuureservaat “De westhoek”, strandwandeling, ...

Terug thuis omstreeks 18.00 uur

Organisatie : Ferdinand Cobbaut

De behoefte aan verre vakantie-reizen is omgekeerd
Evenredig met de grootte van de achtertuin.

Stelling in NRC Handelsblad, 16 november 1998

In het (fiets)spoor van Reinaert de Vos in Destelbergen

Proefcentrum voor Sierteelt

De sierteeltsector is in Oost-Vlaanderen een zeer belangrijke, actieve en innovatieve economische sector, die op een groot verleden kan terugblikken. Geen wonder dat we in deze regio het Proefcentrum voor Sierteelt (PCS) vinden. Dit centrum verricht toegepast wetenschappelijk en praktijkgericht onderzoek in alle sectoren van de sierteelt.

Onderzoeksthema's die veelvuldig aan bod komen zijn: teeltoptimalisatie, groei- en bloei regulatie, kwaliteit en houdbaarheid, gebruikswaarde, milieu- en gewasbescherming.

De resultaten van die onderzoeken worden aan telers bekendgemaakt door allerlei verslagen, cursussen, studiedagen en opendeurdagen.

Speciaal voor ons zal de deur van het Proefcentrum opengaan en krijgen wij een boeiend verhaal over hun reilen en zeilen.

Taverne Reinaert

In de streek van Reinaert de Vos ligt het voor de hand om naar Taverne Reinaert te fietsen, waar voor het middagmaal voldoende keuze is naar ieders smaak en geldbeugel (geen picknick toegelaten).

Een schaduwrijke tuin op vochtige en drassige grond.

In een tuin van ongeveer 400 m² op zandige, droge grond met daarbij nog veel schaduw viel er weinig te beleven. 's Zomers stond het gras er zo stofferig en uitgedroogd bij en 's winters zag het groen van het mos.

Jos, lid van onze vereniging, voelde meer voor de vochtige weilanden aan de overkant van de straat, met zijn wilde flora, knotwilgen en elzenbestand. Op een dag vond hij het boek "de vochtige tuin" van Beth Chatto. De auteur beschrijft daarin de flora en alles wat komt kijken bij een vochtige tuin met waterpartij en moeras.

Begin jaren '90 kon hij aan de slag. Twee eilandjes van 30 aren, verscholen en ingesloten door bos, kwamen eerst aan de beurt. Netels, distels, bramen en elzenopslag werden geruimd en samen met een sterke buurman werd de grond geforeed en weidegras ingezaaid.

Een natuurlijke vijver en grachten zorgden voor een goede waterhuishouding. De mooie rijen elzen brengen 's zomers het verkwikkend lommer en rust op het "Reigerveld". Midden de jaren '90 groeide het mini-reservaatje uit tot 1 ha. De tuin kreeg vorm in het jaar 2000, borders werden

aangelegd en het grasperk ingezaaid.

Bij ieder tuinbezoek werd iets opgestoken en namen van waterminnende planten genoteerd. De houten afsluiting van de schapenweide zag hij in Kent.

Vooraan blijft alles formeel, verder brengen de gemengde borders de overgang naar de landelijke tuin met moeras en waterpartij waar de reiger een vaste bezoeker is.

Een kleine groententuin en een partijtje kleinfruit houdt Jos verder druk bezig.

En wij, wij genieten met volle teugen van deze buitengewone tuin, waarvan het hekken uitzonderlijk en speciaal voor de 'Vrienden van de Plantentuin' openstaat.

Toontuinen van Hydrangeum

Langs rustige wegen trekken we dan naar de toontuinen van Hydrangeum vzw. Wie bij een vorig bezoek van de 'Vrienden' de tuin reeds gezien heeft zal verrast worden door de uitbreiding van de collectie: zowat 350 botanische soorten en cultivars van wat ook wel eens Hortensia wordt genoemd. Tuinliefhebbers kunnen er ideeën opdoen voor eigen tuin of huiskamer.

Onze gids zal raad weten met onze vragen over de gebruikswaarde van de verschillende soorten.

De Hydrangea verzameling telt ruim 900 "moederplanten" die een bijzondere verzorging krijgen. Met het bijeenbrengen van deze planten wordt een waardevol genetisch erfgoed veilig gesteld waardoor de resultaten van 100 jaar Hydrangea-teelt en veredeling in België niet verloren gaat.

Een parel ... en zo dicht bij ons!

Van Hydrangeum fietsen we terug naar de kerk, het einde van onze fietstocht omstreeks 18 uur. We zullen in totaal ongeveer 20 km gereden hebben.

Praktisch:

- datum: zaterdag 2 juli om 9u30
- plaats van vertrek: de kerk in Destelbergen, Dendermondse steenweg. Wie te vroeg is kan het beeld "Reinaert en Bruin" bewonderen in het Reinaert-park achter het gemeentehuis
- inschrijven is noodzakelijk en kan door overschrijving vóór 24 juni van 5 euro per deelnemer (gratis voor jeugd onder 16 jaar) op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentuin, met vermelding "fietstocht" en de naam van de deelnemers
- middagmaal: wordt door de deelnemers uit de spijskaart gekozen en betaald.
- organisatie: Hilde Mortier/Karel Reusens

Op het spoor van de Dahlia

De reden waarom we dit jaar de Dahlia vieren heeft te maken met de introductie én bloei van deze prachtige bloemplant in ons land. Tegelijk dus ook een goeie reden om iets over die introductie te vertellen.

Ik weet niet of er ooit andere planten bij ons om die reden met een afzonderlijke viering bedacht werden, maar voor de Dahlia is het zeker een excellent idee. Het is trouwens niet de eerste maal dat deze plant om die reden gevierd wordt. Verleden jaar (2004) werd door de National Dahlia Society de introductie van deze plant in Engeland in 1804 met een bijzondere tentoonstelling in herinnering gebracht. Maar al veel eerder, in 1889, werd in het Crystal Palace in Londen met een Dahlia Conference de introductie in Europa gevierd. Dit ging gepaard met lezingen en een tentoonstelling. In *The Gardeners' Chronicle* van 7 september 1889 (London, 1889 : 274) verscheen hierover een uitgebreid artikel.

De aanhef is het herhalen waard :

"Centenary celebrations are the order of the day. The turn of the Dahlia is now at hand, that of the Chrysanthemum is to follow, and so the game will go on merrily. Think of what our successors will have to do in the future, with the numerous introductions of Douglas, of Fortune, of Roezl, Linden, Veitch, and so many others ! One of the most interesting questions arising from these celebrations will be that of the survival of the fittest. How many plants have been introduced which have had their day and disappeared; while some, such as the Dahlia and Chrysanthemum, are daily increasing in popular favour ! Why ? The question is easily asked, but the answer is not readily given."

Voor de Dahlia is het misschien een overbodige vraag, want de plant krijgt in de talrijke gecultiveerde vormen en kleuren ook nu nog veel aandacht.

Niet verwonderlijk, want vanaf het begin, kort na de invoer in Europa was het duidelijk dat het een plant was die heel wat te bieden had. Het verhaal van de introductie en het tot stand komen van de vele cultivars is echter geen eenvoudig verhaal. Alle auteurs zijn het blijkbaar eens over de datum van de eerste introductie van deze plant in Europa, nl. 1789. Maar de plant was al eerder bekend door een aantal vermeldingen en beschrijvingen in manuscripten en publicaties vanaf de 16de eeuw.

Zo is er het *Badianus manuscript* (Codex Barberini, Vaticaanse Bibliotheek). Dit kruidenboek werd samengesteld in 1552 in het College van Santa Cruz in Tlaltelco, Mexico, door Martin de la Cruz en Juannes Badianus, beiden Azteecse Indianen. Geschreven in het Latijn en de Azteecse taal, en geïllustreerd met talrijke gekleurde afbeeldingen van planten, waarbij dus de

Dahlia. Wat er ons aan herinnert dat het bekend geraken van deze plant in Europa hoe dan ook te maken heeft met de ontdekking én de verovering van Mexico door de Spanjaarden.

In het spoor van de Conquistadores volgde onder andere een Franciscaanse monnik, Fra Bernardino de Sahagun (1499-1590). Hij vertrok in 1529 naar Mexico, waar hij de Azteecse cultuur bestudeerde en beschreef. Het resultaat was een encyclopedisch werk onder de titel *Historia General de las Cosas de Nueva Espana* (Codex Florentinus). Daarin verzamelde hij zoveel mogelijk gegevens over wat nog overbleef van deze cultuur. Waarbij ook de kennis en het gebruik van planten zoals de Dahlia. Deze plant werd op dat ogenblik in Mexico reeds lang gekweekt en gebruikt als medicijn, voedsel, enz.

Een ander dikwijls vermeld werk omwille van een vroege beschrijving van de Dahlia kreeg de titel *Quatro libros de la naturaleza, y virtudes de las plantas... en el uso de Medicina en la Nueva Espana* en is van de hand van Francisco Hernandez (1515-1587). Hij was arts en werd door Philips II in 1570 naar Mexico gestuurd, waar hij onder andere de kruidenkennis van de Azteken verzamelde en beschreef. Net als de bovenvermelde manuscripten werd ook zijn werk pas veel later gepubliceerd. Het lot van deze handschriften is een apart en boeiend verhaal, maar hier proberen we in de eerste plaats het spoor van de Dahlia te volgen. In deze vroege vermeldingen staat de plant enkel genoteerd onder de de inheemse naam of soms een latijnse vervorming.

De naam *Dahlia* kwam er pas in de 18de eeuw. Tegen het einde van deze eeuw, in 1789, zond Vincente Cervantes, vanuit de Plantentuin in Mexico, zaden van Dahlia-soorten naar Antonio José Cavanilles (1745-1804), die directeur werd van de Koninklijke Plantentuin van Madrid. In zijn werk *Icones et Descriptiones Plantarum*, gepubliceerd tussen 1791 en 1801, stonden beschrijvingen van de drie verschillende soorten die hij opgekweekt had uit de zaden die hij ontvangen had van Cervantes, vergezeld van gekleurde illustraties van zijn hand. Hij gaf ze de naam *Dahlia pinnata*, *Dahlia rosea* en *Dahlia coccinea*. Hij noemde het genus naar Anders Dahl, Zweeds plantkundige en leerling van Linnaeus. De eerste Dahlia's die hij kweekte hadden enkele tot halfdubbele bloemen in de kleuren tussen roos, paars en rood.

Nadien volgde de verspreiding van deze plant doorheen de rest van Europa.

Frankrijk, Engeland, Duitsland en Italië waren de eerste landen waar zaden of wortelknollen van de Dahlia ingevoerd werden. De vroegste pogingen om de plant op te kweken mislukten soms. Zo zouden er

reeds in 1789 zaden in Engeland terecht komen dank zij Lady Bute, de echtgenote van de Engelse ambassadeur in Madrid. Maar de kweekomstandigheden waren blijkbaar niet geschikt en de planten gingen verloren. Net zoals in de Plantentuin van Kew, waar ongeveer gelijktijdig de eerste zaden ontvangen werden.

In 1802 stuurde Cavanilles zaden (of wortelknollen) naar André Thouin, die de leiding had van de Jardin des Plantes in Parijs, en naar de Candolle in Montpellier. Ze werden onder betere omstandigheden met succes opgekweekt en vanuit Parijs reisde de plant verder.

Zo bekwam John Fraser die een kwekerij had te Sloane Square in Chelsea, zaden van de Dahlia in Parijs. De bloei werd vastgelegd in Curtis's Botanical Magazine (London, 1804, Vol. 20, plaat 762).

Plaat 762 (te bewonderen op de website van onze Plantentuin !) toont een illustratie van *Dahlia coccinea* of Scarlet-Flowered Dahlia, met volgende commentaar :

"Of the genus Dahlia there are three species described by Cavanilles, in his *Icones et Descriptiones Plantarum* with neither of which our plant exactly corresponds, but we suppose it to belong to his *coccinea*...

Our drawing was taken in June 1803, at Mr. Fraser's, of Sloane Square, who has the credit of introducing this ornamental plant among us from France."

Bij ons zou de Dahlia al een eerste maal ingevoerd zijn in 1802, maar het gaat enkel om een vermelding in de *Messenger des Sciences et des Arts* (Gent, 1824 : 354). Dit in een lijst te vinden onder de titel "Description déposée à la Société royale d'Agriculture et de Botanique à Gand, des Plantes, Arbres et Arbustes, introduits en Belgique, et répandus dans le commerce de 1800 à 1824."

Voor het jaar 1802 staat er bij Classe XIX een *Dahlia frustranea*. Of de plant met succes opgekweekt werd is helemaal niet zeker, en het is ook niet echt duidelijk om welke soort het gaat (waarschijnlijk *D. coccinea* Cavanilles).

Wel werd dit feit later nog eens aangestipt in een *Notice Biographique sur A. Donkelaar* van de hand van D. Spae (Gent, 1858 : 4, vn 1).

Daarmee komt het verhaal bij een belangrijke episode voor zowel de introductie als het tot stand komen van nieuwe variëteiten in ons land. Een naam die zeker moet vermeld worden is Karel Van Hulthem (1764-1832). Wegens zijn politieke activiteiten was Van Hulthem verplicht in Parijs te verblijven, waar hij ook talrijke contacten legde met personaliteiten uit de wereld van kunst en wetenschappen. André Thouin kende hij al van in 1794. Via zijn relatie met de Jardin des Plantes kon hij heel veel nieuwe

planten bezorgen aan de Plantentuin in Gent. De meest actieve periode is 1805, wat onder andere blijkt uit correspondentie met de toenmalige burge-meester van Gent J. Della Faille. In zijn *Pages d'Histoire Locale Gantoise* (Gent, 1885 : 205-208) schrijft Prosper Claeys hierover het volgende :

"L'année même de la création du jardin botanique, ces concitoyens élurent C. Van Hulthem, député du département de l'Escaut au Conseil des Cinq-Cents. Il remplit ce mandat jusqu'en 1800. En 1802 il fut nommé membre du Tribunat et fut partie de cette assemblée jusqu'à sa suppression en 1808. Ces fonctions l'obligeaient à résider une grande partie de l'année à Paris. Là encore, au milieu des agitations de la vie publique, il s'occupait de tout ce qui pouvait être utile à sa ville natale dont la prospérité matérielle, intellectuelle et artistique fut l'objet constant de sa sollicitude.

Dans la correspondance de C. Van Hulthem avec les autorités du département de l'Escaut et notamment avec le maire de la ville de Gand, J. Della Faille d'Hane (1804 à 1807), correspondance déposée aux archives communales, nous avons trouvé plusieurs lettres datées de Paris dans lesquelles, tout en traitant diverses questions d'ordre administratif et politique, il s'occupe de plusieurs de nos établissements publics et spécialement du jardin botanique."

Eén brief toont zeker aan hoe actief Van Hulthem in 1805 planten naar Gent stuurde. De brief is gedateerd Paris, le 15 Fructidor an 13 (2 september 1805) :

"J'ai l'honneur de vous envoyer hier par l'Eclair une caisse contenant des plantes des Indes, de l'Amérique méridionale et de la Nouvelle Hollande pour les serres du Jardin Botanique de Gand. M. Van de Woestyne, à qui j'en ai envoyé les détails, s'empressera à vous les communiquer. J'avais envoyé au même trois jours auparavant une petite caisse contenant 62 greffes d'arbres fruitiers, qui complètent notre collection et qui par là devient une des plus intéressantes et des plus riches de l'Europe.

Je vous prie d'écrire une lettre de remerciement à M. Thouin, directeur du jardin des plantes de Paris pour ces deux intéressantes collections.

Le Gouvernement ayant reçu de l'Amérique septentrionale plusieurs caisses de graines d'arbres et d'arbustes, j'en ai demandé une partie pour notre jardin au ministre de l'intérieur, ce qu'il vient de m'accorder. L'envoi vous en sera fait sous peu de jours."

In zijn *Discours sur l'état ancien et moderne de l'agriculture et de la botanique dans les Pays-Bas* (Gent, 1817 en 1837 : 58, vn. 2) geeft Karel Van Hulthem zelf aan dat hij de Dahlia, naast vele andere planten, naar Gent stuurde :

"Parmi un nombre très-considérable de plantes que j'ai procurées au jardin

de Gand, qui n'étoient pas encore connues dans notre pays et qui à présent commencent à s'y multiplier, je dois compter (...) *Dahlia purpurea*, *D. rosea*, *D. coccinea*, belles plantes du Mexique que M. Thouin avoit reçues de l'abbé Cavanilles, directeur du jardin botanique de Madrid, et qui font à présent l'ornement de nos jardins."

Een belangrijke stap in het verder kweken en ontwikkelen van nieuwe variëteiten van de Dahlia kwam er dank zij André Donkelaar (1783-1858), die uit de drie soorten die door Van Hulthem ingevoerd werden, niet minder dan 60 verschillende vormen wist te winnen. Hij begon als tuinier belast met de plantencollecties van Guillaume Smedts in Deurne, voor wie hij trouwens ook enkele reizen naar Engeland ondernam om nieuwe en zeldzame planten te vinden. In 1818 bezocht Van Hulthem deze collecties en nodigde Donkelaar uit om de leiding te nemen van de nieuwe plantentuin in Leuven. In 1819 ging hij in op dit aanbod en bleef er tot hij in 1835 aangesteld werd als hortulanus van de plantentuin in Gent.

Reeds in Deurne begon Donkelaar zich toe te leggen op het verder kweken van de Dahlia op zoek naar nieuwe vormen en kleuren. In de eerder vermelde biografische notitie van D. Spaë is hierover het volgende te vinden :

"Ce fut pendant le séjour de Donkelaar à Deurne que la culture du Dahlia reçut cette grande extension qui en fait de nos jours une des plantes les plus connues et les plus admirées (...).

Donkelaar fut, avec son ami F.A. Wiegiers, cultivateur botaniste à Malines, un des premiers à semer des Dahlia, pour en obtenir de variétés à fleurs doubles. Les premières plantes provenues de ces semis ne donnèrent que des fleurs simples, mais avaient variées de couleur. Wiegiers obtint le même résultat, mais il avait jeté toutes ces plantes pour en semer d'autres, au moyen des graines des espèces types qui lui donnèrent toujours de fleurs simples. Donkelaar, au contraire, avait conservé les plantes obtenues de semis, et formant une première génération, il en avait même récolté les graines pour les semer à leur tour et celles-ci produisirent des fleurs semidoubles. Se voyant sur la bonne voie, il continua à semer toujours de ses nouvelles générations, jusqu'à ce qu'il en obtint dont les fleurs étaient tout à fait pleines.

Son premier Dahlia à fleurs doubles fut obtenu en 1814. C'était le premier triomphe de Donkelaar qui depuis obtint un grand nombre de nouvelles variétés, dispersées aujourd'hui dans toute l'Europe."

Eén van deze variëteiten omschreven als "Dahlia pourpre velouté-doré", kreeg van Donkelaar als erkenning de naam Dahlia-Van Hulthem. Inter-

nationaal genoot Donkelaar zeker grote bekendheid omwille van zijn succes om dubbele vormen te bekomen. Getuige hiervan de lof die hij kreeg in een lezing door Shirley Hibberd tijdens de Dahlia Conference in 1890, ingericht door de Royal Horticultural Society. Hij werd er zelfs omschreven als de vader van de Dahlia der bloemisten :

"Until 1813, when M. Donkelaar, of the Botanic Garden, Louvain (in whose honour a celebrated Camellia has been named), secured a near approach to the coveted prize, and a year or two afterwards obtained flowers perfectly double and with the promise in them of what we understand by the term "floral quality". The year 1814 was one of great events, and, as I may not touch politics, I will proclaim it a great year in the garden, for it saw the realisation of the hopes of the early florists in respect to this flower, for in that year Donkelaar had many double blossoms, and to him belongs the honor of laying the foundations of this branch of the noble art of Floriculture. Of him we may speak as being the Father of the Dahlia as a florist's flower, and in that capacity he is entitled to the reverence of all true florists. Camellia Donkelaari is therefore a kind of monumental flower."

Tot zover het beknopte verhaal van de introductie en eerste stappen bij het winnen van dubbele vormen van de Dahlia in ons land. De Dahlia sloeg aan als tuinplant bij kwekers en verzamelaars over heel Europa. Het gemak waarmee door zaaien nieuwe bloemvormen en kleuren bekomen werden maakte iedereen razend enthousiast. De resultaten werden uitgebreid beschreven in de talrijke rijk geïllustreerde tijdschriften en kwekerscatalogi die in de loop van de 19de eeuw in ons land en elders uitgegeven werden.

Na de eerste introductie in Europa in 1789 volgden andere. Invloed hadden zeker de zaden die verzameld werden tijdens een reis door Amerika die Alexander von Humboldt samen met Aimé Bonpland maakte (1799-1804). Deze stuurde hij in 1804 zowel naar Thouin in Parijs als naar Willdenow in Berlijn. Daar werden ze met succes opgekweekt en verder verspreid in Europa, wat nog meer nieuwe variëteiten tot gevolg had. Ook de toevallige invoer van een Dahlia in Nederland in 1872 die nadien de naam *D. juarezii* kreeg, resulteerde in een hele reeks spectaculaire cultivars.

In de bergstreken tussen Mexico en Columbia werden van in de 19de eeuw tot recent een aantal botanische soorten gevonden. Waaronder de hoog groeiende *D. imperialis* en *D. arborea* (tot 8 m) en zelfs een epifyt, *D. macdougalii*. Volgens D.J. Mabberley zijn er 29 soorten.

De classificatie van de botanische soorten werd in de loop der jaren door talrijke plantkundigen aangepast en is wellicht nog niet definitief.

Voor liefhebbers is het een mooie en redelijk gemakkelijke tuinplant met zeer veel mogelijkheden qua kleur, vorm en groeihoogte. Er zouden meer dan 20.000 geregistreerde cultivars zijn. Maar in de handel is het aanbod een stuk beperkter en veel van de oudere cultivars zijn intussen verdwenen.

Bibliografie

- Arber, A. (1990). *Herbals, their origin and evolution*. Cambridge.
- Claeys, P. (1885). *Pages d'histoire locale Gantoise*. Gent.
- Desmond, R. (1977). *Dictionary of British and Irish botanists*. London.
- Gorer, R. (1970). *The development of garden flowers*. London.
- Hibberd, S. (1891). *The origin of the florist's Dahlia*. *Journal of the Royal Horticultural Society, London, Vol. XIII* : 1-14.
- Mabberley, D.J. (2000). *The plant-book*. Cambridge.
- Michils, V. (1995). *De geschiedenis van de Gentse plantentuin van 1797 tot 1903*. Gent.
- Spaë, D. (1858). *Notice biographique sur A. Donkelaar*. Gent.
- Van Hulthem, K. (1817, 1837). *Discours sur l'état ancien et moderne de l'agriculture et de la botanique dans les Pays-Bas*. Gent.
- Van Onsem, J.G. (1950). *Geschiedenis van de bloementeel in Oost-Vlaanderen*. Gent.
- Viane R. & Van den heede C. (ed.) (1996). *200 jaar Plantentuin Gent*. Gent.
- Weland, G. (1996). *The Alpha-Omega of Dahlias*.
- Annales Beligiques des sciences, arts et littérature*. (1820). Gent.
- Curtis's Botanical Magazine*. (1804). London.
- Gardeners' Chronicle*. (1889). London.
- Messenger des sciences et des arts*. (1824). Gent.

Bernard Symoens
Brugge

Dahliade

Bernard Symoens

De Dahlia vieren is een excellent idee. De manier waarop is eigenlijk bijzaak. Eventueel met toeters en bellen of met een bescheiden feestje tussen de Dahlias. Om het even, het is hoe dan ook leuk om de Dahlia in de bloemetjes zetten !

Deze gedegen Vlaamse uitdrukking klinkt misschien een beetje maf, maar heel wat mensen lijken het niet gek te vinden om de Dahlia op een of andere manier te vieren. In sommige landen zelfs jaarlijks, met een feestelijke stoet, muziek, wedstrijden en wellicht veel leute, want er komen nogal wat mensen op af. En er worden in speciaal en prachtig aangelegde showtuinen tentoonstellingen georganiseerd, meestal tegelijk met een wedstrijd voor de mooiste nieuwe variëteit, want veel kwekers zoeken nog steeds verder naar andere combinaties van vormen en kleuren. Zo is er bijvoorbeeld jaarlijks in september in Coutances in Frankrijk een Dahlia-festival dat 2 weken duurt (Festival du Dahlia, Lycée Agricole et Horticole de Coutances).

Niet alleen in de buurlanden Frankrijk, Duitsland en Nederland organiseert men zo'n tentoonstellingen en wedstrijden. Ook bij ons gebeurt dit. In Bredene in het park 't Paelsteenveld is er een "Dahliade". Het hoogtepunt valt dit jaar (2005) op 13 augustus, maar het feest duurt een ganze week (04/08-10/08), met verschillende evenementen, heel wat muziek en zelfs een unieke Miss Dahlia verkiezing. Bij dit alles worden (vanzelfsprekend) de Dahlia's, waar alles tenslotte om draait, niet uit het oog verloren. De grootste attractie is hier de prachtige Dahliatuin met 250 variëteiten waarvan er in totaal zo'n 10.000 exemplaren aangeplant worden. De beste periode om de bloei van deze schitterende planten te bewonderen is augustus. Maar het kleurenspektakel is zeker ook in september en zelfs later een bezoek waard. Er wordt een wedstrijd voor kwekers georganiseerd door de Afdeling Bos en Groen van de Vlaamse Gemeenschap. De inzendingen komen vooral van kwekers uit de Benelux, Duitsland en Frankrijk.

Traditioneel komt een internationale jury begin september de ingezonden Dahlia's op hun kwaliteit beoordelen. De winnaar krijgt de Gouden Dahlia, de overige laureaten respectievelijk de Zilveren en Bronzen Dahlia. Ook het publiek kan vanaf augustus een voorkeur bekend maken.

Dit laatste is niet onbelangrijk, want deze Dahliatuin is tevens een promotietuin voor de kwekers van nieuwe variëteiten. Het Internationaal Bloembollencentrum Nederland voorziet parken en showtuinen in Mainau, Erfurt, Parijs, Coutances én ook Bredene van Dahlia's die als knollen of bewortelde stekken aan de verschillende locaties geleverd worden. Aan een aantal kwekers werd op voorhand gevraagd welke rassen zij kunnen aanbieden, waarna de verschillende parken en tuinen een keuze maken voor hun beplantingen.

Het assortiment komt dus tot stand door bemiddeling van het I.B.C., in samenspraak met de nog altijd talrijke Dahlia-veredelaars en de tentoonstellingsparken. Daarbij geldt als uitgangspunt om het nieuwere assortiment onder de aandacht van de bezoekers te brengen.

De Dahliatuin in Bredene is gratis toegankelijk. Voor de liefhebbers is ook het festival "Dahliade" gratis bij te wonen. Allen daarheen dus ?

Het Paelsteenveld ligt aan de Kapelstraat te Bredene. Niet moeilijk te vinden. Wie vanuit Oostende de grote baan langs de kust richting De Haan volgt, kan best Bredene binnenrijden bij de afslag naar het centrum. Dan de eerste straat onmiddellijk links en deze volgen tot bij twee hoge flatgebouwen aan de linkerkant van de straat. Vlak daarop volgt de Dahliatuin.

Ook met het openbaar vervoer is deze tuin gemakkelijk te bereiken. Trein tot in Oostende en dan vlakbij de kusttram richting Knokke. Afstappen in Bredene, en dan is het nog een korte wandeling van zo'n honderd meter.

Wie er een langere wandeling wil aan vastknopen kan bijvoorbeeld starten in Oostende bij de vissershaven. Neem het overzetbootje (goedkoop maar niet gratis) naar de vuurtoren. Volg dan de Spinolakaai of het strand (bij laag water). Raap wat schelpjes, kijk terloops naar het Fort Napoleon en vooral naar de interessante duinflora, en na een klein half uurtje komt men ter bestemming.

Dahliasites

Bernard Symoens

Men kan het nog zo gek niet bedenken of er bestaat praktisch voor ieder land waar de Dahlia kan groeien, een Dahliavereniging. Probeer maar eens via internet. Tik op de zoekmachine het woord "dahlia(s)" en de naam van een land in, en hop !, je krijgt een pak websites onder de neus.

In sommige landen zoals de U.S.A. zijn er zelfs meerdere verenigingen. Maar men kan ook adressen vinden voor verre exotische oorden zoals India en Pakistan. Iedere Dahliafreak kan er terecht voor informatie over nieuwe variëteiten, publicaties, kweektips, enz. Dikwijls met een min of meer lange lijst van links naar andere www-adressen. Als je door de microbe gebeten wordt kan je er uren wereldwijd mee bezig zijn.

Maar het kan ook dichterbij huis, bijvoorbeeld bij de burens in Nederland, Groot-Brittannië, Frankrijk of Duitsland. Zo is er een tamelijk uitgebreide website (www.nederlandsedahliavereniging.nl) van de Nederlandse Dahlia Vereniging met tips over tentoonstellingen en plaatsen waar men Dahlia's kan gaan bekijken.

Wie de Dahliarijksdom aan de overkant van het Kanaal wil kennen, kan meer te weten komen op de stek van de National Dahlia Society (www.dahlia-nds.co.uk) die nauw samenwerkt met de Royal Horticultural Society voor het beoordelen en registreren van nieuwe dahlia cultivars. De RHS is immers de zetel van de International Cultivar Registration Authority. In de late zomer en de vroege herfst toont de Trials Field in de tuinen van de R.H.S. te Wisley een prachtige collectie van deze planten.

Veelzijdige en interessante info kan men eveneens vinden op de adressen van Dahlia France (dahliafrance.free.fr) en de Deutsche Dahlien-, Fuchsien- und Gladiolen-Gesellschaft. (www.ddfgg.de).

In de aangeboden adreslijsten voor het bekijken van collecties worden ook locaties in ons land vermeld. Op die manier kan men minstens drie plaatsen ontdekken waar men in België in de zomer prachtige Dahlia-tuinen kan bezoeken. Ze zijn telkens aangelegd in parken die bovendien veel ander bekijks te bieden hebben :

- * 't Paelsteenveld in Bredene,
- * Het Vrijbroek in Mechelen,
- * Het Kasteelpark in Edingen (Enghien).

Voortgaande op de uitbundige informatie die via internet geboden wordt zou 't Paelsteenveld in Bredene uitpakken met een collectie van 250, uitsluitend nieuwere varëiteiten. Dit gaat gepaard met een festival onder de titel "Dahliade" (zie elders in ons boekskén voor meer details).

In het Vrijbroek in Mechelen is er sprake van 300 variëiteiten, waaronder een aantal Belgische creaties. Het is één van de collectietuinen van dit natuurdomein, want er zijn ook veel rozen en fuchsia's te zien.

Edingen ziet het nogal groots en pronkt onder de ronkende titel "Conservatoire Européen du Dahlia" met een collectie van 540 oude en nieuwe variëiteiten uit alle windstreken van de wereld. De collectie is opgesteld in het mooi gerestaureerde kasteelpark.

Cotoneaster

Een tijdlang is het verboden geweest om cotoneasters aan te planten in verband met de verspreiding van de gevreese ziekte perenvuur. Intussen is de angst voor perenvuur afgenomen, maar de cotoneaster is nooit meer van de schok bekomen. Hij wordt nog maar zelden aangeplant en wordt geassocieerd met de oubollige tuinen van de jaren vijftig. Zijn plaats is door de vuurdoom ingenomen. Toch zijn er weinig heesters die tot diep in de winter zo effectief kunnen zijn als de cotoneaster. Een voorbeeld is *Cotoneaster salicifolius*, een breed uitgroeiende struik met een hoogte van drie tot vier meter. Het blad van deze soort is smal en glimmend en de heester is in het najaar zwaar beladen met scharlakenrode vruchten -zoveel dat de takken doorbuigen. Tot in februari blijven de vruchten aan de struik.

Bron: tuinscheurkalender

Dahlia, een beknopt botanisch overzicht

Marie-Stéphanie Samain, Plantentuin

Historiek

De oudste bekende verwijzing naar de Dahlia is afkomstig uit 'The Badanius Manuscript, an Aztec Herbal of 1552', dat tot 1931 onontdekt in de bibliotheek van het Vaticaan lag. In dit werk wordt een plant, genaamd 'Cohuanenepilli' vermeld.

Hoewel het een zeer gestileerde figuur betreft gaat het vermoedelijk om *Dahlia coccinea*, daar dit de meest wijdverspreide *Dahlia*-soort is.

Een andere historische bron is nog interessanter : het betreft de Thesaurus van Francisco HERNANDEZ waarin Mexicaanse kruiden, struiken, bomen, planten met medicinaal gebruik, dieren en mineralen worden vermeld. In dit werk zijn drie figuren van Dahlia's gepubliceerd : twee figuren zijn vermoedelijk *D. pinnata* met twee verschillende Azteekse namen, 'Acocotli' resp. 'Cocoxochitl'. De derde plant, 'Acocoxochitl' is een tuindahlia met gevulde bloemen. De Dahlia was dus reeds bij de Azteken in de tweede helft van de zestiende eeuw, meer dan 200 jaar voordat het genus wetenschappelijk-botanisch beschreven werd, een belangrijke sierplant !

Daarnaast werden de planten ook gebruikt als voedselplant (knollen met inuline), als veevoeder, en bij het genezen van ziektes aan de urinewegen.

Het is merkwaardig dat de eerste Dahlia's Europa pas zo laat bereikten. Vermoedelijk werden de planten steeds als knollen verscheept en overleefden deze de overtocht van de Atlantische Oceaan niet. De eerste soort van het genus werd pas in 1791 door Antonio José CAVANILLES (1745-1804) beschreven als *Dahlia pinnata* ter ere van de Zweedse plantkundige Andreas DAHL, een leerling van LINNAEUS. Deze plant was echter van hybridogene oorsprong.

CAVANILLES beschreef nog twee *Dahlia*-soorten in 1796 : *D. rosea* en *D. coccinea*. De planten waarop hij de beschrijvingen baseerde, waren opgestuurd vanuit Mexico en gekweekt in de Plantentuin van Madrid. Mogelijk werden er ook zaden vanuit Mexico verstuurd, maar de soortbeschrijvingen zijn duidelijk niet gebaseerd op planten afkomstig van zaad, gezien CAVANILLES nauwelijks variatie waarnam bij de planten die hij had bestudeerd.

In 1804 publiceerde André THOUIN een verslag over het kweken van *Dahlia* samen met een kleurenplaat van een van CAVANILLES' taxa, waarna het genus sterk in de belangstelling kwam te staan. Dahlia's werden kort nadien door talrijke auteurs bestudeerd, maar het was bijzonder problematisch om te achterhalen welke planten door CAVANILLES waren beschreven. De meeste auteurs beschikten

over uit zaad opgekweekt materiaal dat vanuit Madrid naar verschillende Europese plantentuinen was gestuurd en zij beschouwden CAVANILLES' taxa als echte, autochtone soorten. Maar in werkelijkheid waren er uit *D. pinnata* en *D. rosea* vele nieuwe hybriden ontstaan.

In dezelfde periode hadden verschillende auteurs *D. coccinea* planten met gele en oranje straalbloemen verkregen, die waren afgeleid uit de oorspronkelijk rode straalbloemen. Al deze auteurs waren er dan ook van overtuigd dat hun Dahlia's niet overeenkwamen met de beschrijvingen van CAVANILLES, waardoor zijn werk in diskrediet werd gebracht, en er werden vele overbodige aanpassingen van de oorspronkelijke beschrijvingen gemaakt.

Alexander VON HUMBOLDT en André BONPLAND troffen *Dahlia coccinea* aan in de provincie Michoacan in Mexico en brachten planten naar de plantentuin in Mexico. In 1804 stuurden ze zaad van *D. coccinea* en *D. pinnata* naar de plantentuin in Berlijn waar ze in 1805 voor de eerste keer bloeiden. Carl Ludwig WILLDENOW, de toenmalige directeur van de Berlijnse plantentuin, verenigde de twee soorten *D. rosea* en *D. coccinea* tot één soort met de nieuwe, maar ongeldige naam *Georgina variabilis*, ter ere van een Russische plantkundige. In delen van Duitsland, Denemarken en Rusland worden de dahlia's nog steeds *Georgina* genoemd.

De eerste introductie van Dahlia's in Groot-Brittannië waren vermoedelijk knollen die Lady BUTE vanuit Madrid kreeg opgestuurd in 1798. Men slaagde er echter niet in om de planten te kweken, omdat men er van uit ging dat, gezien de herkomst van deze planten, ze enkel bij warme temperaturen konden bloeien. De volgende introductie was een plant die Mr. FRASER uit Chelsea in 1803 uit Frankrijk had gekregen. In 1804 tenslotte stuurde Lady HOLLAND zaden vanuit Madrid naar huis.

In de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw was er relatief weinig belangstelling voor de botanische *Dahlia*-soorten en het was pas in 1969 dat SÖRENSEN een monografie van het genus *Dahlia* publiceerde waarin hij 27 soorten erkende. In de jaren nadien publiceerde hij nog 2 nieuwe soorten. Recent tenslotte werden nog enkele nieuwe soorten beschreven, waaronder in 1996 *D. sorensenii*, een soort waarvan men veronderstelt dat ze samen met *D. coccinea* de oudersoorten van alle bekende tuindahlia's vormt. Dit brengt het totale aantal *Dahlia*-soorten nu op 33. De autochtone soorten in Mexico zijn moeilijk te vinden omdat ze slechts in een beperkt areaal voorkomen en bovendien meestal sterk bedreigd zijn. Ook natuurlijke *Dahlia*-hybriden worden zelden waargenomen in Mexico. Er wordt aangenomen dat de eerste hybriden ontstonden in oude Mexicaanse tuinen. De lokale bevolking kweekte waarschijnlijk *D. sorensenii* en *D. coccinea* samen, waarna er hybriden met 'gevulde bloemen' ontstonden.

Indeling van het genus

De verwantschappen binnen het genus zijn nog steeds enigszins onduidelijk en de waarde van de vier secties die door SÖRENSEN in het genus zijn gemaakt wordt in vraag gesteld.

Sectie *Entemophyllum* (6 soorten) wordt gekenmerkt door bladeren met alternerende deelblaadjes, verder gesteund door enkele biochemische gegevens.

De 3 soorten van sectie *Pseudodendron* kunnen worden herkend aan de opvallende struikachtige habitus en de brede stengels en bladeren en worden daarom ook wel boomedahlia's genoemd. De slecht bekende sectie *Epiphytum* (met 1 soort, *D. macdougalii*) wordt gekenmerkt door de unieke epifytische en klimmende habitus.

De sectie *Dahlia* (met alle andere soorten) bezit geen voor die groep unieke kenmerken.

Bloemgestel & bloemen

Tenslotte nog iets over het bloemgestel van *Dahlia* : de talrijke kleine bloemetjes zitten samen op een gemeenschappelijke bloembodem en vormen samen een hoofdje. De hoofdjes van de botanische *Dahlia*-soorten vertonen qua uitzicht een sterke gelijkenis met bv. het madeliefje. Centraal in het hoofdje zien we veelzijdig symmetrische (= actinomorfe) tweeslachtige buisbloemen, naar de rand toe zijn de eenslachtige (vrouwelijke) straalbloemen eenzijdig symmetrisch (= zygomorf). De antheren zijn vergroeid tot een buis rondom de stijl. De stijl groeit bij rijpheid door deze buis en brengt het pollen naar boven en biedt het aan de bestuivers aan (met een mooie, indrukwekkende term : secundaire pollenpresentatie), waarna het stempeloppervlak openplooit en receptief wordt.

Tuinvormen

Er zijn vele types tuindahlia's maar slechts enkele cultivars vertonen nog enige gelijkenis met de oorspronkelijke soorten. Afhankelijk van de bloemvorm worden de tuindahlia's in tien (of meer) klassen onderverdeeld, van Pompondahlia's tot Cactusdahlia's.

Overwintering

De knollen worden best bewaard in een droge kamer bij een temperatuur van 6-8 °C.

Indien de knollen zorgvuldig in veenmos verpakt zijn is de temperatuur echter van minder belang.

De bewaringsperiode moet tot een absoluut minimum beperkt worden en het

bovenhalen van de knollen uit de tuin wordt het best uitgesteld tot de eerste vorst aan de grond wordt verwacht, tenzij de bodem klei bevat of zeer vochtig is ten gevolge van zware regenval in de herfst. Het is in ieder geval een misvatting om de knollen boven te halen van zodra de bovengrondse delen beschadigd zijn door de eerste vorst.

Referenties

- HANSEN, H.V. & HJERTING, J.P. (1996). Observations on chromosome numbers and biosystematics in *Dahlia* (Asteraceae, Heliantheae) with an account on the identity of *D. pinnata*, *D. rosea* and *D. coccinea*.
Nord. J. Bot. 16 : 445-455, 1 fig., 3 tab.
- HANSEN, H.V. & HJERTING, J.P. (2000). The early history of the domestication of *Dahlia* (Asteraceae, Heliantheae) with emphasis on the period 1791-1836, including observations on taxonomy, chromosome numbers, biochemistry, biosystematics, ray colour inheritance, and ray colour designation within the genus.
Botanic Garden, University of Copenhagen : 66 p., 6 tab.
- HANSEN, H.V. & HJERTING, J.P. (2003). Hybridization within *Dahlia* (Asteraceae-Coreopsiidae) : A synopsis based on data from 20 species.
Botanic Garden, University of Copenhagen : 18 p., 3 fig., 5 tab.
- MABBERLEY, D.J. (1997). The Plant-Book. A portable dictionary of the vascular plants.
Cambridge University Press : 858 p., 2nd ed.

Lidgeld 2005

Gewoon lid	11 euro (na vele jaren 1 euro meer!)
Beschermend lid	15 euro
Steunend lid	25 euro

Te betalen op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentruin Gent, p/a Willy Maststraat 51 9032 Wondelgem.

Met als vermelding « lidgeld 2005 en naam van het lid ».

Wil a.u.b. de naam en het adres van het lid vermelden, indien deze verschillend is van de betalende persoon. Beste dank.

Tussen stenen groeien planten !

Zondag 10 juli 2005

De stad wordt vaak aanzien als een woestijn, waar voor planten amper een plekje geschikt is om te groeien en te bloeien.

De realiteit toont ons een heel ander beeld, de plantenwereld vertoont een meer dan behoorlijke flexibiliteit.

Elke avond, wanneer ik naar huis fiets of wandel, dan zie ik onderweg talrijke plantensoorten, en na iets meer nauwkeurige waarnemingen vind ik tussen de 80 en 130 soorten, zonder daarbij echt in detail te treden.

Tijdens diezelfde fietseling of wandeling zie ik onderweg gevels met zeer diverse opbouw, met stenen van verschillende textuur, kleur, afwerking, etc.

Deze bio- en geodiversiteit willen we kenbaar maken bij onze leden, en daarom zijn enkele experts aangesproken om ons tijdens een wandeling deze diversiteit te duiden en te verklaren.

Vandaar : we starten aan de Plantentuin, en van daaruit wandelen we in de richting van de ruïnes van de Sint-Baafsabdij. Onderweg krijgen we botanische en geologische uitleg over de planten en stenen die we onderweg ontmoeten. Op de site van de Sint-Baafsabdij krijgen we een rondleiding met aandacht voor historiek, actuele flora, en geologie van de gebruikte stenen.

Concreet :

Zondag 10 juli, start om 14 u aan de Plantentuin.

De wandeling naar de abdijsite duurt ongeveer twee uur, met ter plaatse nog een uur rondleiding.

De terugkeer gebeurt met het openbaar vervoer.

Voor deze activiteit moet u inschrijven door overschrijving of storting van 6 Euro op het rekeningnummer van de Vrienden van de Plantentuin : 001 - 11 92 154 - 03.

Omwille van de nodige afspraken met gidsen moet uw inschrijving gebeuren **ten laatste op 1 juli**. Waarvoor onze beste dank !

Paul Goetghebeur, Plantentuin

Kuip- en tuinplanten, afkomstig van wilde soorten uit de Canarische eilanden

Eric J.M. Piens

Verlorenbroodstraat 27, 9820 Merelbeke

Men staat er niet altijd bij stil wanneer men in een tuinafdeling of in een bloemen-centrum rondkuiert, dat meer dan een plant het resultaat is van doorgedreven veredeling of kruising van oorspronkelijk uit Tenerife komende endemische flora.

Toch zijn er meerdere van die pot-, tuin- of kuipplanten die daar hun voorouderlijke oorsprong kenden. Lukraak sommen we voor de vuist weg enkele van die kamer- of zelfs perkplanten, als daar zijn : cineraria's, palmen en margrietensoorten.

Meer informatie opsnorren is geen sinecure omdat diverse auteurs deze soorten en geslachten verschillend benaderen. Wat voor de ene schrijver de geslachtsnaam is, blijkt bij een andere auteur als de synonieme naam te worden gehanteerd. Zelfs één-zelfde auteur kan een andere (bv. de synonieme) naam gebruiken in een vorig of volgend werk van zijn hand. Laten we het toeschrijven aan hun evolutieve werkwijze.

1. *Phoenix*-PALMEN

(*Phoenix dactylifera* en *Phoenix canariensis* van de Palmenfamilie, Arecaceae)

Beide soorten zijn hier bij ons in cultuur. Nochtans komen er van de 17 soorten *Phoenix*-palmen die we kennen er nog andere in aanmerking om te worden gekweekt.

Eerstgenoemde is de echte dadelpalm waarvan wij de vruchten consumeren, die meestal afkomstig zijn van Tunesië en Marokko. Nochtans worden dadels uit Egypte, Irak, Iran en Saoedi-Arabië de beste genoemd. Daarvoor worden ze echter niet in cultuur gebracht door de tuinbouwers hier in het westen.

De tweede die we hier willen behandelen is de koningsdadelpalm van de Canarische Eilanden, door het parlement aldaar tot een "botanisch symbool" uitgeroepen. Deze soort komt voor op alle eilanden op plaatsen waar voldoende water voorhanden is of wordt gegeven bij aanplant. Het sap wordt tot een siroop verdikt, de takken met bladeren tot korven verweven, of tot matten en ander vlechtwerk. De vruchten rijpen daar echter niet voldoende uit omdat op de eilanden van de eeuwige lente, de temperaturen er te laag zijn (ja, werkelijk en geen grap) en daarom worden ze als veevoer gebruikt ! Van uitgeholde stammen worden bijenkorven gemaakt. Dadels behoeven echte hitte, vandaar dat enkel in het diepe zuiden van Spanje de enige Europese streek is waar dadels behoorlijk kunnen rijpen.

Phoenix canariensis die tot de tweehuizige planten behoort, draagt nochtans overvloedig vruchten. Eén mannelijke boom is voldoende om 25-30 tot 50 vrouwelijke

exemplaren te bestuiven. Wanneer de geel-oranje vruchten rijpen buigen de lange stelen zwaar door onder het gewicht van de soms tot duizend dadels dragende takken.

Als potplant zijn beide soorten geschikt zolang ze hun jeugdvorm behouden. Een koel winterverblijf (5-10 °C) is daartoe onontbeerlijk. Ze kunnen van half mei buiten worden gekweekt, nadat er is voor gezorgd dat er geen verbranding kan optreden. Dat stadium voorbij verlangen ze een plek in volle zon. Ruim van water voorzien of zelfs dompelen en om de twee weken bijmesten is een must.

Ondanks dat *Phoenix canariensis* accidenteel enkele graden vorst verdraagt, is een temperatuur onder de 5 °C voldoende om bij *Phoenix dactylifera* bladsterfte vast te stellen. M.a.w. in de vroege herfst naar binnen brengen is noodzakelijk. De planten die hier worden opgekweekt komen oorspronkelijk als importen uit Spanje en Italië van buitencultuur. Ze zijn al een behoorlijk aantal jaren oud wanneer ze hier als potplant op de markt komen. U kan het zelf uittesten door de pitten van de vruchten te zaaien in een mengsel van turf, heidegrond en zand, na een behandeling die erin bestaat ze vooraf gedurende twee dagen te weken. Uiteraard het zaai-
sel flink warm houden, waar na 4 tot 6 weken de ontkieming zal volgen. Op een hoogte van 10 cm voorzichtig verspenen zonder de worteltjes te beschadigen.

2. MARGRIET-achtige composieten

(Asteraceae - Argyranthemum - Chrysanthemum)

In de literatuur, na enig speurwerk, vindt men ze terug onder de Asterfamilie, in het tegenwoordige geslacht Argyranthemum. Sommige auteurs brengen ze onder bij de chrysanten. Wie met vakantie was in Tenerife en niet naar de Uncaña-vallei in Las Cañadas (omgeving Teide-vulkaan) is geweest heeft het eiland niet gezien, wat niet enkel geldt voor plantenliefhebbers.

Immers van subtropisch gebied (de stranden) komt men in paar uur door vijf verschillende klimaatgordels tot subalpiene toppen. Er bestaan twee wegen om er te komen, ervan uitgaande dat men van het zuiden uit vertrekt. De kortste weg gaat over Arona via Vilaflor, het hoogst gelegen bergdorp met overwegend druiventeelt tot het Mirador (uitzichtpunt) Boca de Tauce. Een langere toegangsweg gaat over Santiago del Teide. De weg is er rustiger en trekt door prachtige pijnboombossen (*Pinus canariensis*) waarvan de takken naalden dragen die 30 cm lang kunnen worden. Ze werden vroeger gebruikt als verpakkingsmateriaal voor bananen. De laatste kilometers rijdt men door en bovenop een geweldig en niet te beschrijven lavaveld tot de weg aansluit bij deze aan de Boca de Tauce. Hier begint de Uncaña-vallei met in de lente een bloemenweelde van roze-wit bloeiende en zwaar geurende *Spartocytisus nubigenus* (letterlijk : in de wolken geboren, wat de soortnaam betreft). Biologen lieten zich hier ook niet onbetuigd, de geldige naam is nu nog steeds *Spartocytisus supranubius*.

De geelbloeiende brem- of heideachtige struiken *Sisymbrium bourgeauanum*,

thans *Descurainia bourgeauana* en de witte chrysantachtige *Chrysanthemum anethifolium* zijn hier ruim vertegenwoordigd. Hogerop treft men dan nog de Teide-margriet. Onder die Asteraceae komen enkele soorten *Argyranthemum* (= met zilveren bloei) voor.

Bijzonder voor ons is *Argyranthemum frutescens* of de Canarische struikmargriet, die hier bij ons in massa als potplant wordt gekweekt voor perkbeplanting, ja zelfs als zomerse grafversiering. Eertijds werd ze via de Koninklijke Botanische Tuin van Parijs in Europa ingevoerd.

Ze mogen in tegenstelling tot andere soorten en gelet op hun afkomst pas naar buiten van half mei. Ze tooien zich de gehele zomer met witte hoofdjes (doorsnede 7 cm) tot de herfst. Ze kunnen worden overwinterd door middel van stekken in de herfst genomen waarna men het beworteld stekgoed op een koele vorstvrije plaats zet. In tuincentra kan het meest voorkomende ras een cultivar zijn, nl. 'Comtesse de Chambord'. Er zijn piramidevormen en kroonboompjes, gekweekt op een rechte, vrij hoge en duimdikke onderstam die de sierwaarde zouden verhogen.

3. CINERARIA

(*Senecio - Pericallis*)

Botanici zijn het niet altijd eens met elkaar, doch dit is een vaststelling die reeds veel vroeger door anderen werd ervaren, dan het moment dat ik dit neerschrijf. Vandaar dat hierboven twee geslachten tussen haakjes werden gezet waarvan de cineraria-hybriden afstammen. Inderdaad, cineraria's komen in de natuur niet voor.

Toen we in februari 1994 in de Barranco del Infierno (kloof van de hel) afdaalden, wisten we niet dat we in een klein doch totaal ander biotoop zouden terechtkomen. In het diepste van de kloof troffen we een klaterend beekje waarvan we het bestaan verre van vermoedden. Het biotoop van de planten veranderde er indrukwekkend. Naast *Heliotropium* (zonnewende / helios = zon), een kruidachtig gewas waarvan de bloemen steeds de zon volgen, *Canarina canariensis* waarvan we aanvoelden iets speciaals te hebben aangetroffen (later bleek het te gaan om de nationale bloem van de Canaren) en diverse senecio's. Die laatste worden ook in de literatuur *Pericallis* genoemd, waaronder de voornaamste, nl. *Pericallis cruenta*. Die wordt gebruikt voor de creatie van cineraria's.

Deze éénjarige tuin- en potplanten worden in de handel gebracht met hoofdjes in alle kleuren behalve geel. Vaak ziet men diverse tweekleurige hoofdjes zoals rood met witte rand of witte met rode of purpergekleurde toppen waardoor het lijkt alsof ze een ring dragen.

De bladeren, waarvan het zaak is van de kweker om deze zo klein mogelijk te houden, hebben aan de onderzijde een beharing die bij sommige personen huidirritaties veroorzaken.

De planten houden niet van tocht want dan worden ze gemakkelijk belaagd door bladluizen, waardoor ze naast hun naam van kruiskruid ook wel “luizenplant” worden genoemd.

Ruim water geven en binnenshuis koel plaatsen voorkomt een snel verbloeien. Het is trouwens de bedoeling bij éénjarigen om zolang mogelijk van de bloei te kunnen genieten.

Senecio is een van de grootste geslachten van bloemplanten, dat in vele landen en alle continenten voorkomt, zowel in warme als bergachtige streken. De soort die wij hier hebben behandeld hoort zoals reeds gezegd eigenlijk tot het geslacht *Pericallis*, dat enkel op de Canarische Eilanden wordt gevonden.

De Boom

L. Havik

Daar stond hij dan die kille late najaarsmorgen, ontbladerd, helemaal kaal, naakt de herfstwind trotserend.

Moeizaam klauterde de zon doorheen het geraamte van de eenzame boom.

Een onheilvoorspellende huivering deed hem rillen over de hele lengte van zijn forse stam tot in de uiterste knoppen van zijn takken.

Ten langen leste bevrijdde de zon zich van de boom die haar zo-even nog had geholpen bij het loswrikken uit de donkere aarde, haar zijn stevigste takken toeschuivende bij wijze van steun. Maar voor wie de doodskok luidt kan niets meer baten.

Gewapend met een angstwekkende aks, gedragen over de rechterschouder, stapte hij recht op de boom af, zette de geduchte bijl aan de voet van zijn slachtoffer, liep nog eens rondom de trillende eik, nam het moordwapen ter hand en begon met ijselijke precisie op de stam in te hakken.

Uren ging dat zo door, steeds dichterbij kwam de fatale slag die de stoere boom definitief zou vellen. Kreunend stortte hij met een zware doffe dreun op de zo vertrouwde aarde.

De houthakker, moe van de uitputtende arbeid, ging bovenop de gevelde boom zitten en deed zich tegoed aan de met liefde door de houthakkersvrouw klaar gemaakte picknick.

't Waren eerder stevige boterhammen van boerenbrood met spek ertussen zorgvuldig in een “toilecireke” gewikkeld voor het vers blijven, maar met dezelfde overgave klaargemaakt. De heerlijke warme sterke koffie uit de “pulle” niet vergetend.

Einde van een drama dat zich, in volslagen onverschilligheid, die mistige ochtend in het late najaar heeft voltrokken.

Een zonovergoten dag voor

“De Vijentwintigste Gidsenbeurt Leupegem”

Cyrilla-Harald

01 mei 2005

De natuurwandeling startte aan het schilderachtig stationnetje. De parking was te klein. Een veertig deelnemers waren van de partij om te genieten van de zon en tevens van de boeiende gidsbeurten.

De natuur was op haar mooist! Wandelend langs de berm van de spoorweg kwamen we aan de boerderij. Tot onze vreugde konden wij vaststellen dat de boer die hard aan het werken was op zijn land, dit jaar geen sproeistof gebruikt had om het onkruid te verdelgen. ‘k Denk dat onze gidsen hier wel hun steentje toe bijgedragen hebben.

Zoals steeds kregen we een gevarieerde uitleg. Architectuur (de te renoveren huisjes in art-deco stijl gelegen in de omgeving van het station), geologie (de gevolgen van de ijstijden en de tussenijstijden die een invloed hadden op de vorming van de grondlagen), botanie, ornithologie en zoveel andere onderwerpen kwamen ter sprake.

De uitleg beperkte zich niet alleen tot kleur, groeiwijze, maar gaf ook de geschiedenis. We konden de Paarse schubwortel (*Lathraea clandestina*) bewonderen. Blijkbaar heeft men in archieven van de abdijen achterhaald dat bomen werden aangekocht in Italië en is de schupwortel met deze lading hier terecht gekomen. Het bloemetje groeiend laag bij de grond is als een O. L. Vrouwke, maar dan met een paarse tint. Een echt kunstwerkje! Je hebt er zelfs geen vergrootglas voor nodig om het te zien.

We kwamen voorbij een natuurreserveaat. De blauwe hyacinten stonden er te pronken. Er was ook een tapijt van bosanemonen. Jammer genoeg waren de bloempjes reeds uitgebloeid. Enkel de vruchtjes kon je nog zien. Ook het Gevlekte longkruid (*Pulmonaria officinalis*) was er met een bloemetje van roze en blauw.

Paardenbloemen (*Taraxacum officinale*) in ons grasveld zijn hoogstens 5 à 10 cm hoog. Hier vindt je exemplaren van 30 cm hoog. De holle wegen waren begroeid met Grootbloemige muur, Gele dovenetel en zoveel andere soorten. Onze aandacht werd er ook getrokken door de Aardbeiganzerik.

In het prachtig heuvelachtig landschap staat het mooi okerkleurig huis van schilder Valerius de Saedeleer. Vlakbij zijn er ernstige grondverzakkingen. Hopelijk blijft het gespaard. Vanuit zijn huis had hij het prachtig zicht dat hij op zijn doeken aanbracht. Wij kregen dus levende schilderijen te zien. Wie even een ommetje maakte op het bovengelegen veld, kon bestatigen hoe hard de natuur kan toeslaan. Meters diep werd een gleuf geslagen in de grond: scouts zouden hier zeker geen nachtspel mogen doen.

Langs de weg groeit ook welig de Paardenstaart (*Equisetum*). In de kolenlagen trof men fossielen aan van verwanten van deze plant.

Cyrrilla liet ons even watertanden van Escargot de Bourgogne. Jammer genoeg had ze er maar één. Ze toonde ons de groeiringen op het slakkenhuis van de Wijngaardslak.

In de buurt van ommegang van Kerselare staat de “ommeloze” boom midden in het veld. Die boom kan je terugvinden op de stafkaart. Hij duidt de afbakening van een gebied aan. De verkeerssignalen “van nu” waren vroeger bomen die duidelijk een kruising van wegen (de viersprong) aanduiden. Als je op wandel bent in de natuur moet je maar eens kijken!

Af en toe fladderde een Oranjetipje met ons mee. Het is als een koolwitje maar met oranje vlekjes. Het vlijt zich neer op Look zonder look, Pinksterbloem en Judaspenning.

Wie het warm had kon zich heerlijk verfrissen bij één van de bronnetjes. Onze gids zou een voetbad wel zalig gevonden hebben. Gelukkig was haar echtgenoot steeds in de buurt om haar in goede banen te leiden.

We hadden al een hele tocht achter de rug en naderden Ladeuze. Harald bood ons de mogelijkheid een drankje (o.a. drie krieken) te kopen en wat uit te blazen. Hoe hij het terug aan boord legde (eigenlijk is het enkel restaurant) ??? . Zijn charmes of het stokje!!! Princes Sturza bereikte ook veel met haar stokje... .

Na een siesta “sur l’herbe” unter die Linde (hoe romantisch) trokken we naar de watermolen. Stromend water is een geliefd plekje voor de Grote gele kwikstaart. Het vogeltje liet er de spanning in. De ongeduldigen vertrokken met Cyrrilla. Harald kreeg zijn zin en liet ons genieten van geluid en show van de kwikstaart die daar steeds onderdak vindt in gaten

van de gevel. Dit mocht zeker niet ontbreken op de rondleiding.

Bij het vinden van de Voorjaarspronkridder, de Houtskool- en de Zadelzwam kregen wij te horen dat alle soorten toch zeker éénmaal te eten zijn!!!! Wie zal het wagen?

Onze vogelspecialist (alias vogel...) had ons al veel vogels aangewezen op het gehoor van hun gezang. Plots hoorde hij de Koekoek. Harald herhaalde het geluid en en .. zwermen vogels vogen weg! Een normale zaak als de koekoek zich laat horen en zien.

Eigenlijk zou ik nog heel wat moeten noteren. Meter na meter was iets te ontdekken en kregen we hierover toelichting. Op een wandeling werd Cyrilla genoemd de "plantenlikster".

Toch nog iets... we hebben gezocht en gevonden "de Reuzengoudhaan" of Bloedspuwer. Een mooie zwarte kever.

De trouwe sympathieke gidsen boden ons voor hun 25-jarig gidsenbeurt een schitterende wandeling. Tijdsdruk en stress vielen weg! Een wandeling van bijna vier uur.... Ontspannend, leerrijk en in tof gezelschap.

Dank en nog heel veel gidsbeurten.

De straatmus
en haar soortgenoten

Als een vogel op jouw rozenstruik neerstrijkt,
Is het niet omwille van de roos,
Maar voor de luizen.

200 jaar Dahlia in Gent

zondag 4 september: 10 - 17 u

Naar aanleiding van de de 200ste verjaardag van de introductie en bloei van de Dahlia in Gent (en in de wijde omgeving, die later "België" zou worden) organiseert de Plantentuin in 2005 een **Dahlia-dag** :

Programma

Dahlia-trio: zien, horen en proeven

10 u. Start aan de luifel: Dahlia-wandeling, o.l.v. Paul Goetghebeur

11 u. Auditorium 3: Historische en Belgische Dahlia-weetjes, types, onderhoud en gebruik, door Hubert Moens (Domein Vrijbroek, Mechelen)

12.30 u. Palmarium: Aperitief, met proeverij van Dahlia-bloemen, o.l.v. Hilde Mortier

Voor de receptie is vooraf inschrijven noodzakelijk. Dit kan door overschrijving of storting vóór 25 augustus van 5 euro op rekening 001-1192154-03 van de Vrienden van de Plantentuin, met vermelding "200 jaar Dahlia" en de naam of namen van de deelnemer(s).

14.30 u, Palmarium

Demonstratie Ikebana, door Mevr. G. Van Den Heuvel, master Ikebana

Doorlopend

- * Tentoonstelling over de Dahlia vroeger en nu
- * Tentoonstelling van Dahlia-bloemtypes en sierkunst
- * Cafetaria (behalve tijdens aperitief)

SB wordt SBA !

Geef toe, deze titel klinkt als een politieke boodschap, een marktgedicteerde verandering van partijnaam zoals we momenteel geregeld meemaken. Voorbeelden van standvastigheid en duurzaamheid, ja ?

Maar neen, deze afkortingen betekenen in het kader van de Plantentuin iets helemaal anders. Een poging tot verklaring.

Wat is SB ?

Deze code staat voor "Systematiek België", een afdeling van de buitentuin waarin een 250-tal inheemse soorten, geordend naar hun natuurlijke verwantschap (soorten per genus, genera per familie, families per orde, etc.), in telkens een hokje van één vierkante meter in leven worden gehouden, soms tegen beter weten in.

Uit deze omschrijving blijkt meteen onze appreciatie, met name de moeilijkheid om deze "wilde" soorten in "hun hokje" te duwen. Die planten hebben echt een uitgesproken voorkeur voor hun eigen ecologische niche, en veel van deze soorten voelen zich niet echt gelukkig in hun nieuwe, ontheemde omgeving. Waardoor we vaak jaar na jaar, telkens opnieuw dezelfde soorten moeten opkweken of uit een stukje "Belgische wildernis" moeten binnenhalen. Terwijl diezelfde soort zich moeiteloos en in volle glorie (bijna : pesterig ?) gaat ontwikkelen in een nabij of verder gelegen perceeltje, waar ze blijkbaar wel haar niche heeft gevonden.

Hoe willen we dit structureel probleem oplossen ?

Antwoord : met een structurele verandering !

En deze structurele verandering bestaat uit twee delen :

- 1) vervangen van deze collectie door een collectie met een ander thema (SBA), een idee aangebracht door Marc Libert, waarvoor mijn oprechte appreciatie !,
- 2) de planten van het huidige thema (SB) blijven herkenbaar als zodanig, maar op hun nieuwe, zelfstandig gekozen vindplaats, her en der verspreid in de Plantentuin.

Punt 1 wordt wat verder verduidelijkt onder "Wat is SBA".

Voor punt 2 volgt meteen, dus hier en nu, een antwoord op de vraag naar blijvende herkenning van planten die behoren tot de inheemse flora.

We hebben in de Plantentuin sedert geruime tijd vastgesteld dat een behoorlijk aantal inheemse soorten zich spontaan vestigen op plaatsen die voor hen blijkbaar bijzonder geschikt zijn. En dat ze op die plaatsen voortreffelijk groeien en bloeien. Dan komt vrij snel het idee om de bordjes de planten te laten volgen, in

plaats van omgekeerd (en tegennatuurlijk). Daarom laten we vanaf nu (of straks ...) de wilde flora los, en doorheen de hele Plantentuin zal u inheemse soorten kunnen herkennen aan een bijzondere aanduiding op hun etiket. Momenteel wordt overlegd op welke manier dit inheemse karakter best kan worden aangeduid, eenvoudig en toch duidelijk.
(Wordt vervolgd)

Wat is SBA ?

Deze nieuwe code staat voor "Systematiek Basale Angiospermen", m.a.w. een groep waarin de oudste nog levende takken van de stamboom van de Bloemplanten zijn bijeengebracht.

Deze planten vertonen een mix van kenmerken die gewoonlijk als typisch worden gezien voor resp. Monocotylen (Eenzaadlobbigen) of Dicotylen (Tweezaadlobbigen).

Dit wordt wellicht duidelijk met een opvallend voorbeeld, de Pawpaw, een Noord-Amerikaanse soort die daar lokaal bekend staat als de "Michigan banana", een leverancier van excellente vruchten !

Deze kleine boom, met als wetenschappelijke naam *Asimina triloba*, behoort tot de familie Annonaceae, een hoofdzakelijk tropische familie met maar één enkele soort die hier winterhard is.

De bladeren zijn duidelijk veernervig (zoals bij de typische Tweezaadlobbigen), deze soort groeit uit tot een stevige (zij het kleine) boom (zoals bij de typische Tweezaadlobbigen), maar de bloemen vertonen een drietallig patroon (zoals bij de typische Eenzaadlobbigen), naast nog enkele andere, minder zichtbare eenzaadlobbige trekjes.

Welke planten behoren tot deze groep ?

Omwille van de levendige belangstelling in de Plantentuin en in de Onderzoeksgroep Zaadplanten voor deze bijzondere groep van Bloemplanten is hiervoor een gedetailleerd overzicht beschikbaar, en meer bepaald gaat het om een groep van 26 families, een 400 genera, en een 22 000 soorten.

We kunnen hier een overzicht geven van de bekendste families en genera :

- * Pijpbloemfamilie (Aristolochiaceae), met Pijpbloem (*Aristolochia*) en *Asarum*,
- * Specerijstruikfamilie (Calycanthaceae), met de Specerijstruik (*Calycanthus*) en de schitterende Winterzoet (*Chimonanthus*),
- * Laurierfamilie (Lauraceae), met natuurlijk de overbekende Laurier (*Laurus nobilis*),
- * Magnoliafamilie (Magnoliaceae), met de in talrijke tuinen aangeplante *Magnolia*,

- * Muskaatnootfamilie (Myristicaceae), met Muskaatnoot (*Myristica fragrans*) als enige hier goed ingeburgerde soort, tenminste in onze keukens,
- * Waterleliefamilie (Nymphaeaceae), met Waterlelie (*Nymphaea*) en Reuzenwaterlelie (*Victoria*) als pronkstukken,
- * Peperfamilie (Piperaceae), waartoe behoren Peper (*Piper*) en *Peperomia*, twee reuzengenera met elk meer dan 1500 soorten.
- * Saururusfamilie (Saururaceae), met *Houttuynia* als bekende tuinplant,
- * Schisandrafamilie (Schisandraceae), met de Steranijs (*Illicium*) als PR-instrument.

Deze families zijn momenteel nog aanwezig in de afdeling Tweezaadlobbigen, waartoe ze vroeger werden gerekend, volgens het monumentaal werk van Cronquist (1981). In de nieuwe classificatie van APG II (2003) worden ze echter expliciet uitgesloten van de Tweezaadlobbigen, die in deze laatste classificatie in een meer beperkte omschrijving worden aangeduid als de euDicotylen (letterlijk : de échte Dicotylen).

En dan komen we terecht bij de nieuwe tuinafdeling SBA, waarvoor al sinds geruime tijd naar een waardige en geschikte localisatie werd gezocht.

Deze "Systematiek Basale Angiospermen" zal worden ingericht op de plaats waar de nu kwijnende tuinafdeling "Systematiek België" nog even wordt rechtgehouden. Zoals hierboven beschreven lukt het ons niet goed om deze wilde planten te "temmen" : de meeste van deze wilde soorten vertonen een niet te regelen gedrag, en verschijnen vooral op die plaatsen waar hun aanwezigheid niet wordt verwacht.

Ons besluit : we plooiën voor al dit natuurgeweld, en geven toe aan de gezonde neiging van deze wilde soorten.

Maar aangezien dit deel van de Plantentuin reeds in een sterke structuur is ingericht geven we de voorkeur aan een vervanging van de niet-in-stand-te-houden Systematiek België door een voorstelling van de mateloze biodiversiteit die de Basale Angiospermen aan ons vertonen. In deze afdeling zal u "binnen afzienbare tijd" de talrijke evolutionaire experimenten van Moeder Natuur kunnen komen bewonderen.

En voor deze experimenten past alleen de meest uitgesproken bewondering en verwondering !

Paul Goetghebeur
Plantentuin Universiteit Gent

Hout, grondstof, stof tot nadenken

Zondag 11 september 2005: van 10 tot 18 u

Naar aanleiding van Open Monumentendag Vlaanderen wordt in het Palmarium van de Plantentuin een dag georganiseerd rond "hout".

Programma :

14 u Demonstratie houtdraaien door de Vlaamse Gilde van Houtdraaiers vzw

Doorlopend :

Tentoonstelling "Acajou" (in samenwerking met het Afrikamuseum, Tervuren)

Informatiepunt rond gebruik en mogelijkheden van hout als grondstof (in samenwerking met Vakgroep Bos- en Waterbeheer)

Cafetaria

Mahonie uit het xylarium van Tervuren

Hans Beeckman

Het belang van hout in natuur én samenleving kan moeilijk overschat worden. Bomen en struiken zijn aspectbepalend in de meeste vegetatietypes op aarde en hout is dan ook veruit het meest voorkomende biologische materiaal in de terrestrische ecosystemen. Ook onze materiële cultuur bestaat voor een zeer groot gedeelte uit houten voorwerpen. Hout heeft immers bijzonder gunstige technische eigenschappen die allemaal samen deze van gelijk welke kunststof ver overklassen. Hout is stijver dan plastic zodat het niet in elkaar klappt onder zijn eigen gewicht. Hout is sterker dan bakstenen die gemakkelijk breken en taaier dan glas met zijn spreekwoordelijke broosheid. Staal is dan weer te zwaar waardoor het veel gemakkelijker doorbuigt onder zijn eigen gewicht. Hout is ook de grondstof voor papier en blijft de belangrijkste energieleverancier in de ontwikkelingslanden. Wereldwijd wordt nog steeds veel meer hout gebruikt dan gelijk welk ander materiaal. Bovendien heeft hout heel wat esthetische kwaliteiten. Een geweldig pluspunt is dat het een hernieuwbare natuurlijke hulpbron is die zich leent tot een verantwoord

beheer.

Verantwoord houtgebruik steunt op twee voorwaarden. Ten eerste mag de exploitatie de draagkracht van het bos niet overschrijden. Er mag bijvoorbeeld niet meer hout gekapt worden dan er jaarlijks bijgroeit. Ten tweede dient voor een bepaalde toepassing de meest geschikte houtsoort gekozen te worden. De politiek van het xylarium van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika is erop gericht om een verzameling samen te stellen die onderzoek moet mogelijk maken naar beide voorwaarden voor verantwoord houtgebruik.

Voor onderzoek naar de meest geschikte houtsoort omvat de collectie houtmonsters meer dan 58.000 specimen en 13.000 botanische soorten, alle met verschillende eigenschappen. Sommige soorten zijn zeer licht, andere zijn zelfs in droge toestand nog zwaarder dan water. Al deze verschillen komen voort uit specifieke celwandeigenschappen en de anatomische schikking van de cellen. Microscopisch onderzoek van de xylariumstalen laat dan ook toe om een houtkeuze te verantwoorden. Met deze omvang is het xylarium van Tervuren uitgegroeid tot de tweede grootste houtcollectie ter wereld.

Voor onderzoek naar de draagkracht van het boscosysteem, wordt een collectie aangelegd van stamschijven van bomen uit diverse tropische bostypes. Analyse van stamschijven is immers dikwijls de enige manier om de groei van tropische bomen te bestuderen, aangezien gedetailleerde bosbouwkundige inventarissen meestal ontbreken. Het Laboratorium voor Houtbiologie van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika dat verantwoordelijk is voor het beheer van het xylarium, bestudeert de groeikracht van mangroves in Kenya en van droge bostypes in Tanzania, Zambia en Namibië. In de nabije toekomst zal het onderzoek zich voornamelijk toeleveren op het Midden-Afrikaanse regenwoud.

Het xylarium bevat een rijke collectie van mahoniehout, een zeer belangrijke groep van commerciële houtsoorten.

Mahonie werd voor het eerst aangevoerd uit de Spaanse kolonies al vrij kort na de ontdekking van Amerika. Het waren de schepen van de eerste ontdekkingsreizigers én van de zeerovers die instonden voor deze transporten. Cortès, de veroveraar van Mexico, rapporteerde dat de inheemse bevolking van Santo Domingo kano's vervaardigden uit mahonie-boomstammen. In 1584 werd mahonie voorgesteld aan koning Filips II van Spanje die prompt opdracht gaf om het hout te gebruiken voor het inrichten van de bibliotheek van het beroemde Escorial in Madrid. In de 17e eeuw was mahoniehout zeer modieus in Europa. De mode bleef lange tijd aanhouden. Mahonie werd niet enkel gewaardeerd omwille van het fraaie uiterlijk, maar ook en misschien zelfs vooral omwille van de technische eigenschappen. Het hout is inderdaad vrij stabiel onder wisselend klimaat, zeker in vergelijking met Europese houtsoorten. Tegelijk is het materiaal, wanneer vergeleken met andere tropische soorten, gemakkelijk te bewerken. Het werd niet alleen gebruikt als

meubelhout, maar ook in de scheepsbouw. Op die manier speelde mahonie een niet onaanzienlijke rol bij de grote zeeslagen van de 17e eeuw.

Mahoniehout kan afkomstig zijn van twee verschillende genera, weliswaar van dezelfde familie (de Meliaceae) : *Swietenia* en *Khaya*. Bovendien zijn er nog een hele reeks andere soorten die wel eens ten onrechte als mahonie benoemd worden. De benaming "echt mahoniehout" was in principe uitsluitend van toepassing op het botanische geslacht *Swietenia*. Meer en meer wordt dit "Amerikaans mahoniehout" genoemd om het onderscheid te maken met "Afrikaans mahonie" dat afkomstig is van het geslacht *Khaya*. De omschrijving "echt mahonie" wordt niet veel meer gehoord. Er zijn veel meer houtsoorten die ooit aangeduid werden met de naam mahonie. *Bilinga* (*Nauclea diderrichii*) werd ooit als "gele mahonie" omschreven én verhandeld. Sinds het einde van de 19e eeuw werden diverse soorten aangevoerd uit West- en Centraal-Afrika die aanvankelijk als mahonie aanzien werden. Naast "Bilinga" of "Badi" (familie van de Rubiaceae), waren dit: "Grand Bassam" (*Khaya* of "Afrikaans mahonie"), "sapelli" (*Entandrophragma cylindricum*), "tiam" (*Entandrophragma angolense*), "rood en geel bossé" (*Guarea*), "wit mahonie" of "avodiré" (*Turraeanthus africanus*) gebruikt. Behalve *Khaya* worden deze houtsoorten niet meer als mahonie beschouwd, maar sapelli, tiam, bossé en avodiré ze zijn er wel degelijk mee verwant : ze behoren alle tot de familie van de Meliaceae. Ook werden "Niangon" uit Ivoorkust (*Heritiera utilis*) van de familie van de Sterculiaceae en zelfs Okoumé (*Aucoumea klaineana* van de Burseraceae) oorspronkelijk "Gabon mahonie" werd genoemd, ooit tot mahonie gerekend, maar die zijn dus botanisch niet nauw verwant.

Een eenvoudige visuele waarneming van mahoniehout toont dat er nogal wat verschillen optreden naargelang van het staal. Zo zijn er lichtere en zwaardere stalen, stalen met een grovere textuur en een iets fijnere,... Een deel van die verschillen zijn puur botanisch : het zijn gewoon andere soorten. Andere verschillen hebben te maken met de groeiplaats of met de positie in de oorspronkelijke stam. Voor meubelmakers en restaurateurs lijkt het belangrijk een inzicht te hebben in de soorten mahoniehout die ooit gebruikt zijn. Soms geven twee botanische taxa nagenoeg hetzelfde hout (bv. *Khaya ivorensis* en *Khaya anthotheca*), maar meestal geven twee soorten wel degelijk verschillend hout : er is een verschil tussen *Swietenia macrophylla* en *Swietenia mahagoni* dat inderdaad niet altijd zeer opvallend is, maar dat wel relevant is voor restauratie van oude meubels. Het geërfde oog van menig restaurateur weet dit subtiele verschil dan ook meestal feilloos in te schatten. Binnen sommige soorten is de variabiliteit dan weer zodanig groot dat een restaurateur geen genoegen mag nemen met enkel en alleen de botanische soort te respecteren. Zo bijvoorbeeld geven

snel gegroeide bomen ander hout dan traag gegroeide. De restaurateur moet in dit geval dus wel degelijk op zoek gaan naar de juiste houtkwaliteit die gedeeltelijk bepaald wordt door de specifieke groeiomstandigheden en de geografische herkomst.

Swietenia

Er wordt verondersteld dat de naam mahonie afgeleid is van het Yoruba woord “*M’oganwo*” wat letterlijk betekent “een groep gevormd door vele objecten van grote hoogte” en met de slavenhandel overgebracht is van het huidige Nigeria naar de Caraïben. De Franse naam “acajou” zou te maken hebben met de scheepsladingen mahonie die eertijds uit Amerika aangevoerd werden. Om scheuren en barsten te voorkomen werden de blokken hout ingesmeerd met het hars van de cashewstruik (*Anacardium occidentale*), bij ons bekend omwille van de cashewnoten, die overigens tot een totaal andere familie behoort (de Anacardiaceae).

Swietenia bestaat botanisch uit drie verschillende soorten : *Swietenia macrophylla* King, *Swietenia humilis* Zucc. en *Swietenia mahagoni* (L.) Jacq. De drie soorten hebben een verschillend verspreidingsgebied, vertonen ook morfologische verschillen en groeien in een verschillend milieu.

Swietenia mahagoni is inheems in het zuiden van Florida en op de grote Antillen. Het verspreidingsgebied van *Swietenia humilis* situeert zich langsheen de Pacifische kust van Mexico en Centraal-Amerika en heeft zijn uiterste zuidelijk grens in Costa Rica. *Swietenia macrophylla* van zijn kant heeft een veel ruimer verspreidingsgebied vanaf zuidelijk Mexico over het Atlantisch gebied van Midden-Amerika tot zijn zuidelijk grens in Brazilië. De soort komt er voor zowel in tropisch droge biotopen als in tropische regenwouden met een jaarlijkse neerslag van 1000 mm tot 3800 mm in het Amazonegebied van Peru en Ecuador.

De handelsbenaming Cuba mahonie wordt gebruikt voor *Swietenia mahagoni*. “Honduras mahonie” wordt gebruikt voor *Swietenia humilis*, maar in West-Europa ook voor *Swietenia macrophylla*. Een andere veelgebruikte handelsbenaming is caoba (nagenoeg uitsluitend voor *Swietenia macrophylla*). De drie soorten laten zich botanisch niet erg goed definiëren, gedeeltelijk omdat ze gemakkelijk onderling kruisen. Zo komen er natuurlijke hybriden tussen *Swietenia humilis* en *Swietenia macrophylla* voor in het noordwesten van Costa Rica. Ook hybriden tussen *Swietenia mahagoni* en *Swietenia macrophylla* zijn spontaan opgetreden op enkele Caraïbische eilanden wanneer deze laatste er door de mens geïntroduceerd werd. Er zijn ook veronderstelde hybriden tussen *Swietenia humilis* en *Swietenia mahagoni* waargenomen. Ook

zijn de morfologische verschillen tussen de drie soorten niet zeer duidelijk : alle kenmerken vertonen meestal een uitgesproken variabiliteit. Zelfs met behulp van de technieken uit de moleculaire biologie is het niet mogelijk om de soorten eenduidig uit elkaar te houden. Botanici weerhouden de drie afzonderlijke soorten vooral omwille van een verschillende ecologische voorkeuren en enkele morfologische kenmerken.

Het hout van de verschillende soorten laat zich in theorie onderscheiden op basis van kleur, volumieke massa en vatkenmerken. Het is echter belangrijk om dit onderscheid te relativiseren : naargelang van het groeigebied kan een bepaalde soort de kenmerken van een andere soort vertonen.

Gedurende eeuwen werd roofofbouw gepleegd op de mahoniesoorten. Ze werden inderdaad massaal geëxploiteerd zonder dat er sprake was van een op duurzaamheid afgestemd bosbeheer. Om de drie soorten te beschermen is de regelgeving van de conventie van Washington (CITES) betreffende de handel in bedreigde soorten van toepassing. *Swietenia macrophylla* wordt vanaf 15 november 2003 opgenomen in de bijlage II van de CITES conventie. De andere twee soorten staan al langer in dezelfde lijst. Dit betekent dat de handel in mahoniehout alleen maar mogelijk is indien de legale oorsprong ervan kan aangetoond worden en wanneer een speciale vergunning werd verkregen.

Gedurende 250 jaar leverde *Swietenia mahagoni* het meest prestigieuze hout voor kabinetten. Het belang is van tegenwoordig echter beperkt tot het historische. De commerciële waarde is minimaal door de langdurige roofofbouw en wordt sinds de tweede wereldoorlog niet meer aangevoerd. Deze soort is een schoolvoorbeeld van genetische erosie. Door het systematisch kappen van de beste stammen (cilindrisch, volumineus, geen zware takken of vorken) bleven de commercieel minderwaardige exemplaren achter in het bos en kruisten onderling waarbij de stam- en houtgebreken doorgegeven werden bij de generatiewissels.

Ook *Swietenia humilis* is gedurende lange tijd bijzonder intens geëxploiteerd. In het begin van de 19e eeuw werden er groepen van twintig tot dertig houthakkers het woud ingestuurd, bij voorkeur in het najaar. Elke groep telde in zijn rangen een verkenner die bij het begin van het seizoen op zoek ging naar geschikte bomen. De methode die de verkenner gebruikte was het beklimmen van de hoogste boom die hij kon vinden om de streek in ogenschouw te nemen. De mahoniebomen waren gemakkelijk te herkennen, precies omdat hun bladeren in de herfst geel-rood verkleuren. Na de velling werden de stammen doorgezaagd en met behulp van grote ossenspannen naar de rivieroever gesleept. Van daaruit werden ze met de sterke stroming in de lente, gevlot naar de zagerijen in de kuststreken.

Kleur en gewicht van *Swietenia macrophylla* kunnen vrij sterk variëren. De volumieke massa bedraagt gemiddeld 540 kg/m³. De bleke roodachtig bruine of geelbruine kleur is typisch, maar soms is de kleur donkerder. In dit laatste geval is het hout meestal dan ook wat zwaarder en vergelijkbaar met *Swietenia mahagoni* (640 kg/m³) zowel qua uitzicht als volumieke massa.

Op het kopse hout van alle *Swietenia*'s kan met de loep vrij gemakkelijk marginaal parenchym waargenomen worden : dit zijn bandjes van drie tot vier cellen breed die zich bevinden op de groeiringsgrens. Het hout van *Swietenia mahagoni* dat vermarkt geworden is in de loop van de geschiedenis is bovendien heel wat trager gegroeid (10-20 ringen op 2,5 cm dan *Swietenia macrophylla* (4-8 ringen per 2,5 cm).

Op een tangentieel vlak kunnen de houtstralen gemakkelijk waargenomen worden. Bij *Swietenia* is er dikwijls (in 60 % van de gevallen) een typische schikking van de houtstralen in etages, soms is er slechts een tendens tot etagebouw die enkel door een geoefend oog kan opgemerkt worden.

Khaya

Ook het hout van *Khaya* is zeer variabel qua kleur : het kernhout is licht tot diep roodachtig bruin. De draad is recht, maar ook kruisdraad komt voor. De textuur is gematigd ruw tot medium. De volumieke massa bij een vochtgehalte van 12 % is gemiddeld tussen 540 en 590 kg/m³.

Er bestaat een verhaal over een botanicus die in de 19e eeuw, de eeuw van de ontsluiting van het continent, naar West-Afrika gestuurd werd op een wetenschappelijke expeditie (Latham, 1964). Bij het zien van een grote boom die hij niet kon identificeren, vroeg hij de plaatselijke bevolking (vermoedelijk in de drogere bosgordel ten noorden van de regenwouden) naar de naam. Hij kreeg als antwoord: "Khaya." Hij stuurde de naam samen met het herbariummateriaal naar Kew in Londen waar hij als een nieuw genus toegevoegd werd aan de familie van de Meliaceae. Jaren later keerde de plantkundige terug naar Afrika en tot zijn consternatie stelde hij vast dat de vertaling van de plaatselijke naam ongeveer hetzelfde betekende als een uitroep van "ik weet het niet!".

De belangrijkste *Khaya* soorten zijn *Khaya ivorensis* en *Khaya anthotheca*. Ze zijn beide woudreuzen in de Centraal- en West-Afrikaanse regenwouden. *Khaya grandifoliola* komt voor in de grote galerijwouden in het noorden van de regenwoudgordel. *Khaya senegalensis* komt voor tot in de drogere bostypes van West-Afrika. De exploiteerbare dimensies van deze soort zijn nagenoeg uitgeput. *Khaya nyasica* komt voor in de galerijwouden van Katanga, dus meer naar het zuid-oosten van de regenwoudgordel.

<http://www.metafro.be/xylarium>

DE VRIENDEN VAN DE PLANTENTUIN GENT

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang 24
Nummer 2- juni 2005
ISSN 0777- 8821

Redactie en Lay-out

Redacteur: Paul Goetghebeur
Coördinator: Karel Reusens

Aan de samenstelling van dit nummer hebben meegewerkt:

Hans Beeckman, Ferdinand Cobbaut, Chantal Dugardin, Paul Goetghebeur,
L. Havik, Eric J. M. Piens, Karel Reusens, Marie-Stéphanie Samain,
Straatmus, Bernard Symoens

Onze welgemeende dank gaat ook uit naar:

Alle vrijwillige medewerkers die zorgden voor plooi-, kleef-, en transportactiviteiten, die het verschijnen van het vorige nummer mogelijk hebben gemaakt.

© De Vrienden van de Plantentuin Gent, 2005

Overname van artikelen is alleen mogelijk ná schriftelijke toestemming van de redacteur

Hubo

V o o r e l k e d o e - h e t - z e l v e r

Offiegemsesteenweg 248 9000 Gent TEL 09/222.26.63

Hundelgemsesteenweg 25 9820 Mierelbeke TEL 09/230.45.16

Industrieboon 5 9620 Zottegem TEL 09/361.81.92

Driemaandelijks tijdschrift
24° jaargang - nr.2 -maart 2005
ISSN 0777 - 8821
afgiftekantoor Ledeberg 1

v.u. Paul Goetghebeur
K.L. Ledeganckstraat 35
9000 Gent

België - Belgique	
P.B.	
3/612	9050 Ledeberg 1